

Дејан Микавица
 Универзитет у Новом Саду
 Филозофски факултет
 Одсек за историју
 mikavica@ff.uns.ac.rs

Оригиналан научни рад
 примљено: 10. јун 2012
 прихваћено: 1. октобар 2012

БЕЗНАДЕЖНИ САВЕЗ. СРПСКО-ХРВАТСКИ ОДНОСИ И ВОЈВОЂАНСКО ПИТАЊЕ 1848-1868 (1)*

Сажетак: Национални препород у политици пречанских Срба од 1848. године имао је карактер борбе за остварење колективних и грађанских права насупрот настојањима мађарске политичке елите да осигура примат принципа државне самосталности, територијалног интегритета и супремације једне политичке нације на простору Угарске у односу на друге, немађарске народе. Док су световни и црквени представници Срба, српски посланици на Хрватском сабору и српски граничари настојали упорно и безуспешно да у искреној сарадњи и равноправном савезништву са Хрватима остваре политичке и социјалне интересе, хрватске институције и хрватски политички прваци, иза којих је стајао неприкосновени ауторитет бана Јелачића, успели су да поверење српског народа искористе искључиво у функцији хрватске националне политике и постизању циљева који су чинили суштину идеолошко-политичке конструкције хрватског државног и историјског права. Две различите и у суштини међусобно супростављене државне и националне идеје два словенска народа, у време револуције 1848-1849. године, највише су дошле до изражаја у односу на војвођанско питање.

Кључне речи: Срби, Хрвати, Јосип Јелачић, патријарх Јосиф Рајачић, Илија Гарашанин, Србија, Мађари, Хрватски сабор, Српска Војводина.

Револуцију и рат 1848. године, Срби у Хрватској и Славонији са Сремом дочекали су бројно значајни и административно-територијално раздвојени будући да је једна трећина Срба живела у жупанијама, а две трећине у Војној граници.¹

* Текст је настао као фазни резултат рада на пројекту *Војвођански простор у контексту европске историје* (број 177002) Министарства просвете и науке Републике Србије.

¹ Број Срба, посебно у граничарском делу Хрватске и Славоније постаје значајан, од формирања Вараждинског и Карловачког генералата и Банске крајине, у току Дугог рата, крајем XVI века, а Великим бечким ратом и ослобођењем доње Славоније, крајем XVII века, он је додатно увећан миграцијом Срба из Босне и Старе Србије. Крајем XVIII века (1797) укупан број Срба у Хабзбуршкој монархији био је 676. 713 (J. H. Schviker, *Emographie von Ungarn*, Budapest 1877, 328). У XIX веку, у оном делу Границе који је

Упркос бројности, постојању грађанског staleжа, интелигенције, свештенства, сељака и граничара, они нису активно учествовали у политичком животу, осим у време илирског покрета који нису препознали као искључиво хрватски национални покрет јер је истицао илирско име, прокламовао начело верске толеранције, заговарао јединствен јужнословенски језик, одобравао и, посебно у културној фази, отворено подржавао књижевну, новинарско-публицистичку и уметничку делатност усмерену ка јачању српског националног препорода.² Чак и у *Сербском народном листу* Теодора Павловића, осведоченог противника илирског покрета, сарађивали су

припао Французима (1809) односно у Карловачком генералату и Банској крајини, а који се односи на 1802. годину, од укупног броја (274. 278), католици су били у мањини (114. 002), у односу на православце (154. 768). (Johann Andreas Demian, *Statistische Darstellung der Illyrischen Provinzen*, Ersten Teil, Tübingen 1810, 121, 126-127). Исте године (1802), у Славонској граници са Шајкашким батаљоном, од укупног броја граничарског становништва (189. 208), Срби/православци чинили су више од половине. Најмање их је било у Бродском, а највише у Петроварадинском пуку. (J. A. Demian, *Statistische Beschreibung der Militär-Gränze*, Zweiter Band, Wien 1807, 28-30, 211-212). По подацима из 1820. године, укупан број православца/Срба и Румуна у Војној граници износио је 505. 246 и то у Карловачком генералату 108. 782, у Вараждинском генералату 27. 235, Банској крајини 62. 711, у Славонској граници 117. 274, Банатској граници 174. 576, Ердељу 14. 658. Католика је укупно било 400. 654 и то Карловачком генералату 95. 091, Вараждинском генералату 79. 531, Банској крајини 33. 025, Славонској граници 117. 933, Банатској граници 18. 102, Ердељу 56. 972. Укупно узевши, у хрватским границама, укључујући и Шајкашки батаљон, било је 325. 580 католика, 316. 002 православца и 3973 унијата (Carl Bernh. Ritter von Hietzinger, *Statistik der Militärgränze des österreichischen Kaiserthums* Zweiter Theil, Wien 1823, 455-456). Статистичка истраживања из друге половине XIX века говоре о томе да је 1850. године, у читавој Војној граници било, по вероисповести, православних 527. 663, а католика 410. 327 односно, у процентима, 55, 02 % православних и 42,7% католика. При том су навођени и другачији односи у процентима који су говорили о 51% Хрвата, а 32% Срба и 12% Румуна, без навођења укупних бројева на основу којих су ови проценти израчунати. По пописима, урађеним касније (1869), број православца је био 646. 388 односно 53,84% а католика 518. 306 односно 43,18%. (Johann Heinrich Schwicker, *Geschichte der Österreichischen Militärgrenze*, Wien und Teschen 1883, 358-359). У српској историографији прихваћено је мишљење да су Срби у Хрватској и Славонији, у првој половини XIX века, чинили око 30 % укупне популације и да је, у граничарском и жупанијском делу Хрватске и Славоније, крајем друге деценије XIX века, живело 276. 000 Срба, од тога у Хрватској 191. 000, а у Славонији 85. 000, што значи 36,8 % од укупног броја Срба у Хабзбуршкој монархији, без Далмације и Боке где их је било око 70. 000 и без Срема где их живело 26. 000. Само у цивилним деловима Хрватске, Славоније и Срема живело је око 125. 000 Срба, а у војнограничарском делу 277. 000. (С. Гавриловић, *Из историје Срба у Хрватској, Славонији и Угарској XV-XIX век*, Београд 1993, 209; Исти, *Срби у Хрватској и Славонији у народном покрету 1848-1849*, Зборник о Србима у Хрватској, Београд 1989, књ. 1, 9-29). У хрватској историографији употребљавају се подаци који говоре да је 1857. године Срба у Крајини, без узимања у обзир Петроварадинске регименте, било 40, 41 %, а Хрвата 59, 61 %, да је уједно значај Хрвата у овој области био већи од значаја Срба који су, како је недовољно научно устврђено, настојали да остваре засебне, у односу на Хрватску, индипендистичке интересе усмерене ка стицању једног устава и једног сабора за Крајину који би се одржавао у Петрињи. (М. Валентић, *Војна Крајина и питање њезиног сједињења с Хрватском 1849-1881*, Загреб 1981, књ. 1, 9-29); В. Крестић, *Српско-хрватски односи и југословенска идеја у другој половини XIX века*, Београд 1988, 223).

² С. Гавриловић, *Из историје културног препорода код Срба у Хабзбуршкој монархији прве половине XIX века*, Зборник радова Теодор Павловић и његово доба, Нови Сад 1988, 18; М. Екмечић, *Стварање Југославије*, књ. 1, Београд 1989, 462-465; М. Живанчевић, *Теодор Павловић и Љубевић Гај*, Зборник радова Теодор Павловић и његово доба, 84; И. Мамузић, *Илиризам и Срби*, Рад ЈАЗУ, Загреб 1933, књ. 247, 1-91.

у једном периоду (1835-1840, 1842), у значајном броју, илирски Хрвати као и Срби, понекад у науци схваћени као хрватски писци.³

У деценији која је претходила „пролећу народа“, српско грађанство је учествовало у национално-политичким манифестацијама које су у њему будиле националну свест што је, на хрватско-славонском простору, неретко значило умањивање или прећуткивање особености српске државотворне мисли и специфичности српског националног програма, а све зарад свестраног учвршћивања претпоставки за јединствено, солидарно, понекад чак безрезервно и безусловно деловање подређено сагласју с хрватском политичком идеологијом и осмишљено у романтичарском, словенофилском духу који је подразумевао бескомпромисну супростављеност мађарској државној идеји сентиштванске Угарске. У духу словенско-романтичарског идеализма и у контексту општих либерално-демократских и истоветних аграрно-социјалних захтева, без прецизно дефинисаног и јавно промовисаног национално-политичког програма који би подразумевао установљење посебне институције на хрватско-славонском простору⁴, Срби у Хрватској и Славонији прихватили су, спонтано и искрено, у великој мери недовољно промишљено и често прилично необазриво, програм хрватског националног покрета, доживљавали га као „општенародни“ и непоколебљиво га бранили већ од марта 1848. године, уважавајући његова основна начела уколико су се односила на укидање кметства, увођење народног односно „материњског славенског“ језика, оснивање „властите са Србским војводством уједињене канцеларије при Бечком попечитељству“, а понекад и у оном делу који се односио на укидање Војне границе⁵ и исказивању, за разлику од једног дела Хрвата, беспоговорне привржености и неограниченог поверења барону Јосипу Јелачићу⁶ који је именован од стране Двора (23. марта) за бана хрватске Троједне краљевине⁷,

³ И. Живанчевић, *Сарадници из Хрватске у Српском народном листу*, зборник радова Теодор Павловић и његово доба, 149 – 151, 153-156. При том наведени аутор првенствено мисли на Огњеслава Утјешеновића Острожинског, Петра Прерадовића, Максимилијана Прицу...

⁴ Конкретне политичке прелогe и идеју о томе да би Срби поправљање правно-политичког статуса на хрватско-славонском простору најбоље могли да осигурају тако што би имали институцију бана или војводе српске националности и свој обласни сабор у Славонији као аутономној српској територији, чиме би власт Хрвата била ограничена само на Хрватску дали су, руководећи се мађарским политичким интересима, комесар Бети у новембру 1848. и Лајош Кошут средином априла 1849. године. (Д. Микавица, *Српска Војводина у Хабзбуршкој монархији 1690 – 1920*, Нови Сад 2005, 32-33).

⁵ У Војној граници није постојала потпуна сагласност у свим актуелним питањима. То се најбоље може видети упоређивањем захтева које су компаније регименти подносиле бану Јелачићу и Хрватском сабору.

⁶ Јосип Јелачић (Петроварадин, 16. октобар 1801 – Загреб, 20. мај 1859), пуковник и командант Друге банске граничарске регименте, присталица хрватског/илирског покрета Људевита Гаја, истакао се пре 1848. године у неколико окршаја против Турака на хрватско-босанској граници.

⁷ Ова научно-политичка дефиниција, с очигледном идеолошко-догматском конотацијом, пренебрегава чињеницу да је правно-формално примеренији и историјски оправданији назив Двоједница, будући да је политичка и управно-административна припадност Далмације Хрватској у новом веку, научно и логично неодржива. Наиме, под називом Далмација, стеченим од имена илирског племена Далмата, подразумевала се област на Јадранском приморју која је имала различит територијални оквир она је, правно и управно-политички, вековима припадала различитим државама, Римљанима до 395. г. н. е, а од

по препоруци мађарских магната⁸, клеро-конзервативног барона Фрање Кулмера, у складу са одређењем Бечког двора и надвојводе Лудвига Хабзбуршког и у споразуму са Људевитом Гајем који је ово одређење вешто претворио у акламациони израз народне воље, на такозваној Великој скупштини⁹ нове, Народне странке¹⁰ (25. март 1848) у Загребу¹¹. У исто време Гај је вршио утицај на Миливоја Петровића Блазнавца убеђујући га да би званична Србија требала подстицати аустројске Србе да делују јединствено са Хрватима, у циљу постизања заједничких циљева и да би са њима требали склопити савез будући да Хрвати „морално располажу са граничарском силом.“¹² Са своје стране је Србин, Матија Бан с задовољством користио сваку прилику да извести србијанске државнике о збивањима у различитим деловима Монархије, посебно уколико су она, као у Митровици (2. априла 1848) показивала да „све ври“ и да је „све за Хрватима“ и да

тада Западном делу Римског Царства, после његовог пада Византији. Далмацију је Византија сматрала својом територијом и у време када су управу над њом преузели хрватски краљеви Петар IV Крешимир (1059-1074) и Димитар Звонимир (1075-1089), јер је први искористио рат Византије против Нормана и припојио Хрватској византијске поседе у Далмацији. Угарски краљеви, после „уговорног потчињавања“ Хрватске (1102), успешно су ратовали за Далмацију, против Млетачке Републике и над њом дуго успели да очувају власт (1358-1409), после чега је своја права над Далмацијом, угарски краљ и Жигмундов противник у борби за престо, Ладислав Напуљски препустио Млетачкој Републици, за 100. 000 златника, а она власт на овом простору, мање или више успешно, бранила од Турака да би најзад оформила, Пожаревачким миром (1718), Млетачку Далмацију која се просторно поклапа са данашњим појмом Далмације, без Боке Которске, и која је чинила посебну провинцију којом је управљао генерални провидур са седиштем у Задру. Већину далматинског становништва чинили су Срби, Хрвати и Италијани, а млетачку власт над Далмацијом је француски генерал Наполеон Бонапарта препустио, Кампоформијским миром (1797) Аустрији и она је трајала девет година да би потом Далмација, по Пожунском миру (1805), уступљена Наполеоновој Краљевини Италији и, четири године касније, ушла у састав његових Илирских провинција. Од Бечког конгреса до завршетка Првог светског рата (1815 – 1918), остала је у саставу аустројског дела Хабзбуршке монархије, као аутономна област, која није била ни у територијалном ни у правно-политичком саставу хрватског дела Угарске. Становништво Далмације, у време националног препорода, није се идентификовало са хрватским националним именом, а угарски краљеви су доследно у својој титулатури најпре наводили Далмацију, па потом – Хрватску, (Види нпр. G. Fejér, *Codex Diplomaticus Hungariae*, tom X, Budae 1844, passim; М. Екмечић, *Ставање Југославије*, књ. 1, Београд 1989, passim).

⁸ Пре свих других, Самуила Јошике, који је са Колером био у врло блиским односима.

⁹ На ову скупштину позвани су само чланови Хрватског сабора који су у њему били пре револуције чиме је исказана лојалност Круни.

¹⁰ Назив Народна странка се одомаћио за илирце од 1841. године, а за мађароне Хрватско вугерска странка (Хрватско угарска странка) односно „вугерско-хрватска странка.“ Од забране илирског имена (1843), Илирска странка се прозвала Народном странком. Иако је Хрватско – вугерска странка оцењивана у литератури научних претензија као „натражњачка“ у погледу националне политике, програм илираца, заснован на лозинци „Двор је иза нас (Aula est pro nobis!), подржавању угарске уставности и, од 1845. године, најтешњој политичкој сарадњи са конзервативном странком мађарских магната није оцењиван исто.“ (М. Колар, *Политичка питања и идеологије у Хрватској ...*, Зборник радова Хрватско – мађарски односи 1102 - 1918, Загреб 2004, 212; Ј. Шидак, *Студије из хрватске повијести XIX стољећа*, Загреб 1973, 11, 130).

¹¹ В. Богданов, *Друштвене и политичке борбе у Хрватској 1848-49*, издање ЈАЗУ, Загреб 1949, 143-145; Ф. Шишић, *Како је Јелачић постао баном*, Београд 1937, 31-38; С. Гавриловић, *Хрватски бан Јосип Јелачић и Српска Војводина 1848-1849*, Зборник Матице српске за историју 63-64, Нови Сад 2001, 57-59.

¹² *Грађа за историју српског покрета у Војводини*, серија I, књ. 1, Београд 1952, 10.

је осигурана подршка граничара постављеним циљевима који су се сводили на то да се „хрватска краљевина сједини и учврсти“ јер „то је све што треба“. Из Карловца је јављао Книћанину: „Ево ме у Карловцу гдје се распитујем о стању ствари које не може бити боље. Сви су сложни као један човјек; и по селима исти дух влада. Бана Јелачића љубе како вам не могу казати, о Србији с највећим заузимањем распитују; веле: „Ако Србија не узхтједне ослободити Босну и Ерцеговину, ми ћемо их ослободити и без ње“. Ја их увјеравам да се у Србији не спава ...“. И захтевања Митровачке општине су врло брзо (7. априла) показала да социјални захтеви иду упоредо са политичким а да у њима никако не изостаје онај који се односи на сједињење Војне границе „с краљевинама Хорватском, Славонијом и Далмацијом“, додуше уз извесни услов који се односио на задржавање права да се други захтеви, који нису били у вези са хрватским интересима, изнесу на једном општем сабору. У извештају Сергија Николића, после његовог путовања по Срему и Бачкој (април 1848) види се да „народ нема скоро нимало политичне свести ни вештине“, али да упркос томе код већине народа постоји „жеља са Србијом сајединити се“ и да гравитирање аустријских Срба ка Хрватима није безнадежно, посебно због става српског вишег свештенства. Из овог утиска извлачио је закључак: „Хрвати по свој прилици, одкад су видели одушевљеност српског народа, побојали су се да неће моћи претворити Србе у Рвате, него да ће се Хрвати, који је и у самој Хрватској на броју мање него Срба морати с временом претворити се у Србе ...“. Оваквих извештаја, међутим било је много мање од оних који су говорили о одушевљеном пристајању Срба уз Хрвате и хрватског бана Јелачића.¹³ Њега су, наиме, као „народног бана“¹⁴, без икакве резервисаности и подозрења, свечано дочекали у Петрињи и Загребу (април 1848), промовисали симболе илирског покрета верујући да у њему има места и за њих, развили барјак с натписом „за Славјанство и Слободу“ како би истакли да у Бану виде симбол српско-хрватског односно јужнословенског јединства, у Карловцу су држали стражу код Христовог гроба у католичкој цркви и, ничим неусловљавајући, прихватили *Народна захтевања* на

¹³ Исто, 131, 81, 103,

¹⁴ Јосипа Јелачића је Кулмер предложио за бана 16. марта, а 21. марта је Јошика овај предлог, као свој, предложио на Државној конференцији где је једногласно усвојен. Два дана касније, 23. марта, цар Фердинанд V је и званично именовано барона Јосипа Јелачића за бана, а затим за генерала и команданта у Војној граници у Хрватској и Славонији. Фактички је банску власт преузео средином априла, а једна од првих одлука његове владе односила се на укидање кметства (25. април 1848) и успостављање преког суда против бунтовника и сељачког антифеудалног покрета. У новијој хрватској историографији не прихвата се мишљење из старије литературе да је Јелачић био без властите воље, потпуно неспособан и необразован, да је био само „фигуративни управљач Хрватске који није смио значити ништа“ (В. Богданов, *Друштвене и политичке борбе ...*, 145-146), не помиње се ни улога Срба у овом контексту и најчешће се пише само о томе да је хрватска депутација (17. март) тражила од Беча сазивање Хрватског сабора и да је „Народна скупштина“ усвојила (25 марта) *Народна захтевања* у 30 тачака којим се истиче првенствено верност „славенског народа“ хабзбуршкој династији, остајање Троједне краљевине у оквиру Угарске, самосталност према Пешти, сједињење Хрватске са Славонијом и Далмацијом, самостална влада одговорна Хрватском сабору који више не би био сталешки, повратак „хрватских“ граничара из Италије. (I. Goldstein, *Hrvatska povijest*, knj. 21, Zagreb 2008, 250-251; С. Гавриловић, *Срби у Хрватској и Славонији у народном покрету 1848-1849*, 9; М. Екмечић, *Стварање Југославије*, књ. 1, 499, 502).

поменутој скупштини иако у њима није било ничег што би се изричито односило на Србе, њихове посебне политичке, демократске, културно-просветне, националне и колективне интересе. Узвраћање овако манифестованог јединства и солидарности сасвим је изостало с хрватске стране, осим у случају који се десио у Кутјеву где су „господа жупници православног вероисповедања“ и њихова песма „многаја лѐта“ дочекани благонаклоно. Сличне манифестације показале су се као могуће и у другим хрватским срединама, уколико би Срби показали спремност да у контексту народног јединства манифестују припадност и приврженост хрватској Троједници чији се основни политичко-историјски смисао састојао у остварењу великохрватске идеје државности. При том је посебних, српских национално-политичких захтева било сразмерно мало, а кад их је било на њима се није нарочито инсистирало уколико би изгледало да они нису у духу хрватско-српског савезништва далекосежно подређеног хрватском интересу. Ови захтеви појављивали су се и пре револуције и односили су се на црквену¹⁵, школску¹⁶, општинску¹⁷, верску и националну равноправност¹⁸, као што је био случај у захтевањима српско-православног свештенства коштајничког округа које је тражило равноправност са католичким свештенством, слободан прелазак из једне у другу вероисповест, увођење ћирилице у све школе без обзира на веру. Срби из Коморских Моравица тражили су обнову њихове цркве уз помоћ државе, плаћање свештеника и учитеља из државне касе, а они у Плашком тражили су грађанску управу у Војној граници али да бан буде „син Троједне краљевине без разлике вере“, да општине буду самоуправне, да се граничари врате са италијанског бојишта. Зрињски крајишници су били прецизнији у дефинисању српске политике у контексту наглашавања кључних националних тежњи усмерених ка томе да се уместо имена „илир“ употребљава српски и хрватски назив за народ који живи на овом простору.¹⁹

¹⁵ Да Католичка и Православна црква буду равноправне.

¹⁶ Да сви школски управитељи буду бирани без обзира на верску припадност.

¹⁷ Да општине буду самоуправне.

¹⁸ При том се мислило само на очување народне и верске индивидуалности (С. Гавриловић, *Срби у Хрватској и Славонији у народном покрету 1848 - 1849*, 11).

¹⁹ За неприхватање илирског покрета, у једном делу хрватске научне јавности, оптуживани су једино Срби и на тај начин оправдавано мишљење усмерено против „великосрпске идеологије“ јер „готово нитко од Срба није у Кнежевини Србији и Војводини, није хтио искрено прихватити панславистичку свеобухватну идеологију илиризма“ и „у хрватском илиризму српство је, а наполе његов интелектуални вођа Караџић – не рачунајући зачудо с реалним чињеницама – видјело велику опасност“ будући да су „Срби инстинктивно осећали да би Хрвати под илирским именом могли тешко угрозити и саму егзистенцију српског народа“, да је „по својим циљевима, учинковитости, а и по повијесном тумачењу илирски покрет био хрватски препородни покрет“, док је у другом делу закључивано како је илирским именом „потискivano државноправно политичко име хрватско у други ред иза илирског“, да је увођењем штокавског наречја створен простор за оправдање мађарског става да ће се овим путем „Хрвати повлаштити“, да је „легло отпора илиризму био Загреб“, а „идеја илиризма најјачи корен ухватила у Војној крајини где су католици и православци живели измијешано“, да је стварна замисао илиризма да „наднационални барјак“ окупи све Јужне Словене „и то из интереса а не братске љубави“ ... (М. Старчевић, *Др Анте Старчевић и Срби*, Загреб 1936, 25; Ј. Хорват, *Повијест новинства Хрватске 1771-1939*, Загреб 1962, 95-145; Ф. Туђман, *Беспућа повијесне збиљности*, Загреб 1989, 361)).

Захтеви који су се односили на верску равноправност повремено су истицани и у другим срединама, бјеловарској, дубичкој, глиској. Упркос игнорисању и одбацивању ових захтева од стране хрватске политичке јавности, српска подршка Хрватима, њиховом бану и хрватском народном покрету у целини, исказивана је као свестрана, братска и непоколебљива у току целог покрета и рата 1848 – 1849. године. При том је важно истаћи да су Срби који су живели на простору Хрватске и Славоније и пре одржавања Мајске скупштине дефинисали национално-демократска „Захтевања Србаља“ која су преко изасланика Православне цркве у Осеку/Осијеку требала бити саопштена на скупштини у Карловцима, а сводила су се на то да се мора осигурати „српска народност“ у оквиру Угарске, да српска народност треба да има своју територију – Војводину, као и институције у виду војводе, Сабор који би бројао 200 чланова²⁰, општине које би имале право да бирају свештенике, а грађанска лица право заступљености у митрополитској конзисторији. Предвиђала се и реформа наставе на народном језику, увођење Вуковог правописа, преношење митрополитског седишта у Осијек. Неколико српских црквених општина из Хрватске и Славоније упутило је посланике на Мајску скупштину, тројица од њих су била из Горњокарловачке општине²¹, а у Главни народни одбор Војводине изабрани су њих шесторица²². У том тренутку они нису пренебрегавали значај стицања Српске Војводине у Хабзбуршкој монархији, а као говорници на Мајској скупштини посебно су се истакли Јован Станковић и Мојсије Георгијевић. Међу српским посланицима из Хрватске, на Мајској скупштини, није у свему постојала сагласност, али разлике се нису односиле на политичка, већ на одређена, персонална решења. Васа Кавић је испрва мислио да гласа за Петра Чарнојевића као српског војводу, а затим је, управо на његов предлог, изабран Стеван Книћанин. Кавић је деловао и као посредник између хрватског бана Јелачића и српске владе у Београду што је било од посебног значаја с обзиром да је српски покрет у јужној Угарској није могао да се одржи а камоли да оствари ратне националне циљеве без подршке Кнежевине Србије и без спаразума са њеном владом. Код Васе Кавића боравио је и патријарх Рајачић, после повратка из Инсбрука. На овај начин је вршено усаглашавање и осмишљавање српске пречанске политике и програмски усмеравано ка остварењу националних циљева, али поново у јединству и широкогрудој сарадњи са војним и цивилним представницима хрватског националног покрета. Смисао овог јединства делимично је објашњаван чињеницом да Срби, после неуспеха њихове депутације у Инсбруку, нису имали другог избора, иако се тај избор показао као потпуно некористан или другачије речено: „Срби у Војводини нашли су се одједном у мучном, безизлазном положају. С Маџарима били су прекинули односе, па затим ушли у отворену борбу. Династија је прала руке и гурала их од себе. Једини ослонац, једини савезник у

²⁰ Од тога 30 из редова свештенства, 50 из Војне границе, 120 из редова грађанства.

²¹ Николу Живковића, Михајла Мусулина, Николу Иванчевића.

²² Павле Георгијевић из Винковаца, Ђорђе Ђурковић и Мојсије Георгијевић из Осијека, Никола Крестић из Загреба, Васа Кавић из Петриње, Јован Станковић такође из Петриње. Он је вршио функцију секретара тог Одбора.

Хабзбуршкој монархији, на чију су непосредну помоћ могли рачунати били су Хрвати. Али, и та слаба помоћ је била слаб савезник! Мучно, да је и једна и друга страна знала шта хоће, на каквој основи треба да постоји савезништво – та заједница српско-хрватска. Магловито се и неодређено замишљала та заједница – а помоћ Хрвата била је скоро неурачунљива, као што је уопште цела улога и акција хрватска у револуцији била бедна и ништавна.²³

Политичко савезништво и потребу сарадње са Хрватима нису били спремни да отворено оспоре ни црквени ни световни прваци Срба²⁴, тим пре што се патријарх Рајачић дуго показивао као његов најистакнутији заговорник и што је иза његових одлука стајало опредељење званичне Србије. Мишљење њеног првог министра, Илије Гарашанина, упркос утицају који је њега вршио Људевит Гај као његов поуздани агент²⁵ оригиналних политичких опредељења²⁶, није постало образац будуће српске политике према Хрватима²⁷. У целини узевши, овај истакнути српски државник, више пута критикован у хрватској и југословенској историографији комунистичке провенијенције због наводне великосрпске политике јер је у свом *Начертанију* уобличио српски национални програм искључиво на српском етничком и историјском праву, задржао је, у значајној мери, неповерљив и уздржан став према Хрватима, односно њиховим политичким представницима, Гају, Павлу Чавловићу, а посебно према бану Јелачићу. Гајеву и Херкаловићеву идеју с краја маја 1848. године о образовању једног царства свих Словена прихватио је необавезно и невољно у уверењу да „не треба друкчије са овим људима говорити“ тим пре што је као алтернатива овом предлогу изнето мишљење о Хрватској која би била сједињена са Босном. Ни Јелачичеве жеље да преко патријарха Рајачића осигура средства за вођење хрватске политике нису наилазиле на Гарашаниново разумевање и одобравање, док је банове и Мајерхоферове намере према Србима изједначавао са њиховим намерама према Мађарима.²⁸ Јелачићево војевање није

²³ Д. М. Павловић, *Србија и српски покрет у јужној Угарској 1848 и 1849*, Београд 2009, 23.

²⁴ Малобројни су били истакнути појединци, као што је био Петар Чарнојевић који је, у улози мађарског краљевског комесара, Србе упућивао да одустану од сарадње са Хрватима, следећим речима: „Ја сам казао јошт у почетку како сам међу вас дошао да је сабор народни наш једини прави и закони пут којим се к нашој пожељеној цели доспева. Нисте ме послушали. Србски сте сабор презрели и потегли сте на хрватски сабор у Загреб. Па шта сте донели? Ништа друго него жалостно искуство да за Србе на хрватском сабору среће нема“ ... (В. Крстић, *Леци на српском језику (1848-1849)*, 154.

²⁵ Гај је истовремено примао новац и из Београда и из Беча, али је вероватно да то Гарашанин није знао.

²⁶ Као и уочи настанка *Начертанија*, Гај је и 1848. више пута понављао како му је обнова Душановог царства прихватљива као политички циљ али је њега поистовећивао са изразом „Magnum Illudicum“, док је уједно заговарао идеју о темељитом уједињењу вера, преко промене постојећег система у католичкој цркви. (Ј. Шидак, *Тајна политика Људевита Гаја и постанак његових меморандума Кнезу Метерниху 1846 – 1847*, Студије из хрватске повијести XIX стољећа, Загреб 1973, 198; М. Екмечић, *Стварање Југославије*, књ. 1, 469-470, 500).

²⁷ Гарашанинова политика је у хрватској историографији доследно представљана као великосрпска, док је у српској за њу тражен што поузданији – југословенски оквир. Овом другом приступу, ближе је схватање по којем је Гарашанин био „уверен да се без сарадње и слоге не само са Хрватима већ и осталим Јужним Словенима, не може остварити ослобођење и уједињење ни Срба ни осталих Јужних Словена ...“ (В. Крстић, *Знаменити Срби о Хрватима*, 17).

²⁸ *Преписка Илије Гарашанина*, књ. 1, Београд 1950, 165, 259.

оцењивао другачије него као противно српским интересима и због тога је писао (6. октобар 1848): „Зар не би чистији посао био да је бан утврдио своје границе па посла и Србима помоћ да заузму своје и то би био рат чист за слободу ова два народа, а његово марширање Пешти и Ђуру сасвим га обелодањује.“²⁹ Никаквих недоумица није било у погледу става за кога заправо ратује Јелачић, којег је Гарашанин у преписци иронично називао „светлим и пресветлим баном“ или само „швабским генералом“ и шта се од његове политике може очекивати, ни у другој ратној години (16. јануар 1849): „Даље, ми видимо да и Бан има интересе исте за Хорвате које и ми за Србе, па кад он стоји под непосредственом командом Виндишгреца и заједно на Маџаре војује, шта је онда Србима остало, но сојединити се и у том тражити своје избављење“³⁰, али је при том јасно увиђао и колико је Банова политика у многим елементима противсрпска и дворска, што је значило да се уопште не води рачуна о интересу оних Словена који су „своју крв за двор проливали.“³¹ Све то, међутим, није послужило као довољно убедљив доказ за оцену да Гарашанин није одушевљено подржавао сарадњу Срба са Хрватима. Напротив. Упућивање Матије Бана, с његове стране, као емисара у Загреб на разговоре са Јелачићем и Гајем, Јелачићев проглас „Народу хрватскоме и српскоме у Троједној Краљевини“ састављен наводно под Гарашаниновим утицајем, слање Паје Чавловића³², Стевана Херкаловића и Томе Ковачевића у Хрватску, Босну и Далмацију у циљу осмишљавања заједничке акције Хрвата и Срба, показивање сагласности са идејом о образовању једног царства са осталим јужним Словенима, финансијска помоћ хрватској делегацији, контакти са Андријом Торкватом Брлићем као Јелачићевим емисаром, мишљење да Хрвати и Срби требају да делују „у совршеном согласију“, уз низ других активности и изјава, упућивали су на закључак да је Гарашанин представљао значајан фактор који је „сложио Хрвате и Србе у заједнички фронт против Мађара и војвођанске Србе одвео са пута компромиса са Мађарима, а којим су они већ кренули средином марта 1848. године.“³³

У београдској штампи, у којој је још од марта 1848. године претресано питање о Војводству и Деспотовини, политичка целисходност савезништва са Хрватима није оспоравана ни на који начин. Напротив. Српско питање у Угарској афирмисано је дописима у којима је предочавана корист слоге и „љубави братске“ речима: „Оћемо ли брат брата гонити зато што је едан овог другиј оног закона, што свакиј свој за најбољи држи, у ком се родио одранио и узрастао, што се едан овако, другиј онако крстимо, што свакиј оно брани, што по унутрашњем уверењу за истину држи, или ћемо признавши да вера и закон ние ствар која се пресађивати даје, него сама из унутрашњости произнићи мора, и да смо дужни едан другог унутрашње уверење и закон поштовати, пошто ние наше осуђивати веру ближњег нашег и од њега рачун о његовом унутрашњем уверењу изискивати – загрлити едан другог као

²⁹ Исто, 313.

³⁰ Исто, 353, 422.

³¹ Исто, 359.

³² Посредника између Гарашанина и Гаја.

³³ В. Крестић, *Знаменити Срби о Хрватима*, 19 – 23; Ф. Шишић, *Југословенска мисао*, Београд 1937, 108; М. Екмечић, *Стватање Југославије*, књ. 1, 481.

брата и престати гонити се онога ради чега треба да се љубимо и поштивамо.“³⁴ Мађарска политика према немађарским народима у Угарској осуђивана је као неразумна и неправедна, објављивани су чланци у којима је подстицано право Хрвата и Славонаца да остваре слободу „која им припада“, нарочито када су се „повратили к искреној и еднокрвној својој браћи Србима“ и када су „признали и осећају да су Хрвати, Славонци и Срби едан и истиј народ“.³⁵ Према Мађарима показивано је неповерење у сваком случају, а према Хрватима спремност на сарадњу, слогу, савезништво.³⁶ Док је Мађарима приписивана нетолеранција, угњетавање, „претераност“, жеља да друге народе „прелију у своју народност“, Словенима је пружана подршка у њиховим настојањима да „своју милу народност оживотворе.“³⁷ У првим мајским бројевима *Србских новина*, у оним чланцима који се баве збивањима са Скупштине у Карловцима, наведено је како „већина данас говори да би најбоље било да се Срби сложе с тројном краљевином, али не као подчињени Хрватима, већ као равни сојузници, да едан министријум (владу – ДМ) имају, али тако да ту еднакиј број чланова од обе стране буде; законодавно тело да сачињавају посланици оба народа, а администрацију за Србе да има србскиј војвода“³⁸

Прокламације, одлуке, уредбе и прогласи иза којих је стајао Главни одбор Српске Војводине и српски патријарх Рајачић говорили су такође у прилог заједништва са Хрватима као „браћом једнокрвном“, апеловали су на српски народ да ни на који начин не наносе увреде становништву католичке вероисповести и да учине све што могу како би се сузбиле страсти које су произилезиле из верских разлика.³⁹ У једном од ових аката, Главни одбор Војводине је објављивао Хрватима у Срему и Славонији: „Будите браћо мирни, без брига, што се вјере ваше тиче и не вјерујте онима који лажи плету и раздор праве и гледе да браћу заваде, да тако опћи душманин лакше нас обадве стране надвлада. ... Угледајте се у Сабор наш у Загребу како се ондје браћа обе вјере братски се сложила да домовину своима силама одбране и сачувају. Слушајте преузвишеног бана који је те гласове за лажне прогласио.“⁴⁰ Сви ови акти потврђују мишљење да је српски народ спремно и пожртвовано хрлио са Хрватима у заједничку борбу против Мађара и да је уверење у смисленост политичког заједништва Српске Војводине и хрватске Троједнице било искрено и опште. Ово се потврђивало и у тадашњим политичким концепцијама српских либерала из јужне Угарске у којима се, без обзира на актуелна политичка збивања, полазило од начела да Хрвати и Срби, као два различита али врло блиска и сродна народа, имају право на засебне државе, унутар будуће преуређене Аустрије и да је у циљу лакшег остварења тог циља неопходна „слога свих

³⁴ *Србске новине*, 16. април 1848, бр. 31.

³⁵ *Србске новине*, бр. 31.

³⁶ *Србске новине*, 20. април 1848, бр. 32.

³⁷ *Србске новине*, 5. мај 1848, бр. 41

³⁸ *Србске новине*, 4. мај 1848. године, бр. 39.

³⁹ В. Крестић, *Леци на српском језику (1848-1849)*, Београд 1998, 8, 156, 162-164, 192-196.

⁴⁰ Исто, 162.

Словена.“⁴¹ Упркос постојању бројних разлога за подозривост према хрватским политичким намерама већ од почетка револуционарних збивања, најугледнији и најобразованији Срби настојали да поистовете националне интересе Срба и Хрвата и дефинишу их као постизање „веће слободе“ док је долазак граничара из Лике и Крбаве сматран као довољан разлог да се српски покрет представи у целини као заједнички „српски и хрватски отпор“ и Хрвати, једнако као и Срби, одбране од оптужби да су били „Вандејци који се нису борили за народност и слободу, већ само за престо Хабзбурговаца.“⁴² О постизању и очувању српско-хрватског савезништва бринули су у то време многи виђенији и утицајнији Срби, а међу њима се истицао и Ђура Даничић који је (27. август) врло емотивно писао Драгутину Кушлану: „Љубав између нас и вас (Срба и Хрвата) сад се куша, тешко нама и вама, ако се покаже да је никаква.“

Одлука донета на Мајској скупштини о избору војводе Српске Војводине није наишла на разумевање и подршку у Загребу. Она је тамо схваћена као одлука о избору „војеноначелника“ и уклапала се у расположење о којем је Стефану Стефановићу Тенки писао Димитрије Матић првих дана јуна: „А, мој боже! И Срби и Хрвати своји су, али, нажалост, разлика вере чини их несвојим. Изображена класа хрватска оће искрени сајуз, али свештенство и простота мрзе Србе ... При свем том велим: боље нам је у сајуз ићи с Хрватима него с Мађарима, јер први се не слажу с нама због вере само, а Мађари и због вере и због народности и због језика.“⁴³ Неспремност хрватских установа да прихвате српске предлоге потврдила се у оним случајевима када су прваци српског покрета упућивани у Хрватску. Светозар Милетић, као члан Главног одбора Војводине, у који је ушао као представник омладине (16. маја), заједно са граничарским поручником Димитријем Орелјом, упућен је у Хрватску (средином јула 1848) да тражи помоћ за нападнуту Војводину, али је ову мисију зауставио генерал Рот, у Винковцима, обојицу бацио у најстрожију тамницу и јасно изнео своје становиште да ни за Српску Војводину ни за њен Главни одбор неће ни да чује.⁴⁴ Случајно, од најгорег их је спасио бан Јелачић који је тамо стигао на путу у Срем.⁴⁵ У исто време је Главни одбор Српске Војводине јављао патријарху Рајачићу да савез Војводине са Троједном краљевином, због неслагања очигледног у Срему, некористан и да су Срби узалуд због тог савеза „многo досад жртвовали и прегорели вешчествене користи“, да Јелачић једно заповеда а да се друго спроводи.⁴⁶

Хрватски бан је настојао да у свим приликама очува, њему и Хрватској у том тренутку толико потребно хрватско-српско савезништво, посредовао је у спору у Срему између Срба и тамошњих католика, који су му се жалили да Срби ратују у име цара и бана али да заправо само „Царство сербско тражу.“ Неслога је међутим интензивирана и у питању војног ангажовања Бана и његове војске у Војводини,

⁴¹ С. Милетић, *Сабрани списи*, књ. 1, Београд 1999, 140, 154.

⁴² Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић ...*, 35.

⁴³ *Грађа за историју српског покрета у Војводини ...*, 357 – 358.

⁴⁴ С. Гавриловић, *Светозар Милетић у младости*, Настава историје 4, Нови Сад 1996, 9.

⁴⁵ Д. Микавица, *Политичка идеологија Светозара Милетића*, Нови Сад 2006, 97-99.

⁴⁶ С. Гавриловић, *Бан Јосип Јелачић и Српска Војводина 1848-1849*, 63-64.

Срби су се жалили да су остављени да се сами боре, а Атанасије Николић, начелник Министарства унутрашњих дела у Србији, запажао је како хрватски бан не раздваја хрватску ствар од српско-војвођанске, да је све то некаква банова „чудесна работа“, док је министар Илија Гарашанин, слично као и Храбовски, оценио хрватског бана Јелачића као дволичног, лажљивог и „подозрителног човека.“ Бан Јелачић је добро разумео значај институције војводе Српске Војводине и стога је, у новембру 1848. године, предлагао кнезу Виндишгрецу да потврди звање српског војводе Стевану Шупљикцу али „уз задржавање права каснијег тачног одређивања делокруга и својстава тог Војводства“ напомињући да то сматра „као животно питање за свој лични однос према Србима“ и да српски војвода не би смео да буде војни командант јер би то био *status in statu*, што би било противно принципу јединствене Аустрије.⁴⁷ С друге стране, у прогласу „народу хрватском и србском у Троједној краљевини“, још од краја априла 1848. године, позивао је на „мир, слогу и братску љубав без обзира на верску припадност“,⁴⁸ али то му није сметало да се у важном тренутку, пред председником мађарске владе Баћањијем, крајем јула 1848. године, одрекне српског покрета, па чак и да смрћу⁴⁹ запрети сваком Србину у Срему који би се усудио супроставити његовој власти. Патријарх Рајачић је увиђао да католици у Срему као „унутрашњи српски непријатељи“ чине многе „жалосне и варварске акте“, да их Јелачић подржава и да савезништво са њим постаје сувишно, посебно због тога што је упорно избегавао да се упусти у отворени рат против Мађара.⁵⁰ Тек 28. августа 1848. године постало је извесније да на војску хрватског бана Срби у Војводини унеколико могу рачунати, јер је, како је то Јелачић јавио писмом Рајачићу „царски двор признао праведност српске ствари“, а пре тога је у рукама имао патријархово писмо у којем је овај признао да на „његовој савести тешки камен лежи, а тај је камен савез са Хрватском“ и да га „стид попада“ што је „тако дуго време умео, смео и могао се надати“ у помоћ и савезништво Бана и српско-хрватске војске под његовом командом, против мађарског непријатеља. Разочаран хрватском политиком коју је спроводио бан Јелачић, патријарх Рајачић му је написао још једно писмо⁵¹ и у њему износи крупну недоумицу у вези са смислом српског поверења у Хрвате: „Није ми на Немца жао (мисли на Кулмера, тада већ новог члана аустријске владе – ДМ), него ми је жао на мога рођенога брата, који ми јаму копа и у њу ме турити хоће. Да се Срби нису Мађаром ополчили (супроставили) или да су се с њима држали, шта би с вама и Троједном краљевином

⁴⁷ С. Гавриловић, *Политичка борба за Српску Војводину ...*, 25.

⁴⁸ В. Крестић, *Грађа о Србима у Хрватској и Славонији 1848-1914*, Београд 1995, 13-14.

⁴⁹ 24. август 1848. године.

⁵⁰ У рат је Јелачић ушао 11. септембра 1848, али не према бојишту у Српској Војводини већ према Пешти и Бечу, а Србе је позивао да поведу офанзиву против Мађара, упркос њиховом тешком положају у Банату.

⁵⁰ У рат је Јелачић ушао 11. септембра 1848, али не према бојишту у Српској Војводини већ према Пешти и Бечу, а Србе је позивао да поведу офанзиву против Мађара, упркос њиховом тешком положају у Банату.

⁵¹ Дванаест дана после дворског преврата (2. децембар 1848) када је на престо дошао Франц Јозеф уместо слабоумног Фердинанда V и потврдио Рајачићу патријаршијско достојанство, а Шупљикцу звање српског војводе, али и избегао да одреди границе, надлежности и статус Српске Војводине.

до сада било? А јоште више да сам ја хорватске Србе, који су сад ваша једина подпора, од вас одвратио?...Тежњу барона Кулмера Срем од Војводине отргнути, увиђам ја и из других јавни делања које и ви сами видите и знате.“⁵² Већ у то време ови прекори нису остављали нарочит утисак на хрватског бана који је све више тежње пречанских Срба да стекну Српску Војводину оцењивао, слично барону Кулмеру, као непожељне и сепаратистичке.

С хрватске стране узвраћано је Србима, у хрватском и у мађарском делу Угарске, на бројне друге, веома непријатељске и бруталне начине.⁵³ Као „најжешћи“ и „најкрвнији“ непријатељи српског покрета, по тврђењу и сећању српских савременика, показали су се управо војвођански Хрвати односно варадински шокци – Мајурци.⁵⁴ Наиме, Мајурци и Буковчани „најближи суседи једни до других, били су још у горем одношају, него Срби и Турци.“⁵⁵ За негативно држање Бродске регименте према Србима окривљавани су мађарони, док се поларизација официра и војника у петроварадинској регименти, на оне који су уз српски покрет и оне који су против њега, окончала тек онда када су протерани официри – католици из ове регименте, тражећи и налазећи уточиште у бродској регименти одакле су наставили и појачали антисрпску акцију.⁵⁶ Трајан страх од војне инвазије и „казнене експедиције“ бродске регименте на Срем сведочи на посебан начин о карактеру српско – хрватских односа и мађаронског утицаја на прве.⁵⁷ Тим пре што су католици ове регименте у знатној већини сматрали „да су Мађари њихова браћа“ што је било у складу са мишљењем свих оних других који су говорили да су „Србљи оружје подигли не проти Мађара, него проти Шокцу.“⁵⁸ Догађаји који су уследили, после проглашења Српске Војводине, потврдили су мишљење да су и осећања и политички циљеви представника два народа, у суштини, далеки и непомирљиви. Србијански добровољци сметали су и бану Јелачићу за којег се и у мају 1849. поуздано знало да Книћанинове својевољце „не трпи“⁵⁹ и Људевиту Гају. Овај други је отворено изнео уверење да су србијанци непотребни односно да ће се „Срби у Подунављу радије борити под својим вођама.“ Нескривена антисрбијанска и антисрпска осећања католичког становништва Славоније објашњавана су социјалним и политичким радикализмом српског покрета, утицајем Мађара и мађарона, паролама католичког свештенства да је српски покрет у бити антикатолички усмерен, посебном улогом надбискупа Хаулика, немачком

⁵² Ј. Радонић, *Патријарх Рајачић и генерал Рукавина*, 154.

⁵³ У изузетке у овом погледу треба убројити и акцију која је спроведена у Славонској војној граници, у децембру 1848. године. Тада је наиме прикупљена новчана помоћ за српске војнике који су се борили у Србобрану, али и овом приликом су Срби имали одлучујућу улогу, посебно Никола Поповић, свештеник Бабић и други.

⁵⁴ Мајурци су као „ландвер“ имали војну обавезу, униформу и војничку опрему. Исти статус имали су и њихови суседи, Буковчани који су били православни Срби.

⁵⁵ Михаило Полит Десанчић, *Како је то било у нас Срба године 1848*, Нови Сад 1996, 35; Д. Микавица, *Михаило Полит Десанчић вођа српских либерала у Аустроугарској*, Нови Сад 2007, 35.

⁵⁶ Д. Берић, *Славонска војна граница у револуцији 1848 -1849*, Загреб – Сарајево 1984, 170.

⁵⁷ С. Гавриловић, *Срем у револуцији 1848 – 1849*, Београд 1963, 160.

⁵⁸ Д. Берић, *Славонска војна граница у револуцији 1848 – 1849*, 170, 174.

⁵⁹ *Преписка Илије Гарашанина*, књ. 1, Београд 1950, 410.

пропагандом у граници да ће се католичко становништво морати „повлаштити“, деструктивним утицајем Каптола и језуитске струје у хрватско-славонској средини. Посебним напорима да српски покрет представи као антихрватски и антикатолички истакао се у то време Игњат Алојзије Брлић.

Чак ни умеренији представници хрватске политике нису подржавали српске националне интересе, уколико они нису били у функцији јачања српско-хрватског савезништва подређеног хрватским политичким циљевима. То се видело и у примеру Ивана Филиповића, који је као и многи други левичарски оријентисани хрватски политички прваци, отворено прихватао и пропагирао унијатску идеју да се две хришћанске цркве „на темељу католицизма у посебну славјанску цркву претворе.“⁶⁰ Овако су мислили, деловали и писали и Људевит Гај, Јосип Јурај Штросмајер, Андрија Торкват Брлић и многи други. Из појединих ондашњих извештаја јасно се могло спознати да хрватска страна није спремна на сарадњу уколико то није у потпуности у складу са основним саставницама великохрватске политичке идеологије, да хрватски антагонизам према Србима није превазиђен и да се манифестује, упркос настојањима најеминентнијих представника српске и хрватске политике, на веома нетолерантне начине. „Шокци и Власи (Хрвати и Срби) реже један на другога као мачка на псето ...“, каже се у једном извештају који се односи на збивања у Славонији. Све то није сметало хрватским листовима да пледирају на српско-хрватско заједништво прикривених политичких циљева, да одржавају уверење како је на Хрватском сабору прихваћено да су „захтевања братје наше сербске и наша захтевања“⁶¹ и да према томе, утичу на мишљење да нема разлога ни за каква подозрења, а камоли дистанцирање Срба од хрватске политике. Српску лојалност и поверење према Бечком двору и Хрватима, свесрдно је прихватио и најбоље искористио, на различите начине и у различитим приликама, најистакнутији представник хрватске националне политике, хрватски бан и царски генерал Јосип Јелачић што се потврдило и приликом избора Максимилијана Прице⁶², Србина из Војне границе, безрезервно оданог њему, начелно интегритету

⁶⁰ Д. Берић, *Славонска војна граница у револуцији 1848 – 1849*, 168, 173 – 178.

⁶¹ *Славенски југ* 23. коловоз 1848, бр. 12.

⁶² Максимилијан – Макса Прица (1823-1873), правник, политичар и публициста, познат под псеудонимом „Плешевички“. Присталица илирског/хрватског народног покрета предвођеног Иваном Мажуранићем којег је подстицао да напише еп *Смрт Смаил – аге Ченгића*. Предано се ангажовао, заједно са братом Симом Прицом, Амброзом Враницијем, Драгојлом Кушланом, Имбром Игњатијевићем Ткалцем и Огњеславом Утјешеновићем Острожинским, у преношењу и растурању илегалног, илирског листа *Бранислав* који је излазио у Београду (1844-1845). Помоћник уредника хрватског демократског листа *Славенски југ* који је покренуо Драгојло Кушлан (август 1848). Један је од оснивача и чланова управног одбора *Дружтва славенске лиге на славенском југу*, основаног у августу 1848. године у Загребу, које је све време деловало на аустрославистичким принципима. На подстицај *Словенске лиге* из Прага, захтевао је да Хрватска пошаље своје представнике у аустријски парламент. И у каснијем периоду, брижљиво је одржавао одличну сарадњу са највишим представницима хрватске политике због чега је 1862. године именован за септемвира, а затим је од, стране хрватског бана Коломана Бедековића, именован је за начелника хрватског правосудног одељења, деловао је у Сабору као посланик хрватске Народно – либералне странке од 1861. године и у то време написао спис у којем заступа идеју државноправне самосталности Хрватске, Славоније и Далмације и њен ближи однос са Аустријом него са Мађарском/Угарском. Због неспремности Хрватског сабора да подржи овакву опцију, приступио је

државе Хабзбурговаца и индиректно идеји хрватског државног права, за једног од двојице његових секретара које је упутио на словенски конгрес у Праг (5.17. јуна 1848) као члана хрватске депутације,⁶³ где је, у сагласности са Драгојлом Кушланом и Николом Крестићем, учествовао у политичко-правним расправама уверавајући присутне како циљ Словена уистину није очување целокупности Хабзбуршке монархије, већ „целовитост словенских народа у њој.“⁶⁴ Као члан Оточке регименте, после повратка из Прага, Макса Прица се здушно ангажовао на Хрватском сабору (5. јун - 9. јул 1848), на страни „хрватске левице“, која се између осталог, залагала и за укидање Војне границе и присаједињење исте Хрватској.⁶⁵ На Прицу је посебно указивао „импресиониран његовим знањем и интелигенцијом“, још од октобра 1847. године, Мојсије Георгијевић и у писму Вуку Караџићу истицао његову нарочиту „честитост“ што свакако није без одређеног значаја будући да се и Георгијевић потврдио као „народњак и банов човек“, што му није сметало да, нешто касније, учествује у раду Главног одбора Српске Војводине.⁶⁶ Осим Прице, и многи други Срби су конкретно, занесено и свесрдно подржавали хрватске представнике и њихову политику, залажући се за остварење либералних и демократских циљева хрватског националног покрета, не зазирући од учествовања хрватским четрдесетосмашким органима и не постављајући никакве услове хрватској страни за пожртвовано заступање хрватских интереса. Такав је био и Огњеслав Утјешеновић Острожински⁶⁷, а поред њега у Банском већу⁶⁸ од Срба су били и Гавриловић⁶⁹, Божидар Петрановић⁷⁰, Христифор Станковић⁷¹.

новооснованој хрватској Самосталној народној странци 1863. године, за коју је Причина саборска изјава од 1861. постала осном њеног политичко-програмског деловања и на тај начин посебно учврстила уверење да је све време његовог политичког деловања обележила готово беспоговорна, пожртвована и изузетно предусретљива лојалност бану Јелачићу, канцелару Ивану Мажуранићу, бану Коломану Бедековићу... Причин посланички и политички рад у време обнове парламентарног живота (1861-1868) биће тема нашег посебног сагледавања, у оквиру анализе српске политике на Хрватском сабору, после укидања Баховог апсолутистичког режима.

⁶³ J. Хорват – J. Равлић, *Грађа за повијест књижевности хрватске*, књ. 26, Загреб 1956, 400; В. Крестић, *Максимилијан Прица*, Зборник о Србима у Хрватској 4, Београд 1999, 51-55.

⁶⁴ Максимилијан Прица и Никола Крестић су неретко сврставани међу најпоузданије „хрватске послушнике“, од стране представника хрватске политичке и историографске мисли, с обзиром да су дуже од две деценије, у многим ситуацијама, потврдили да су спремни да, предано и безусловно, бране хрватску политичку и државну концепцију у Хабзбуршкој монархији. Осим њих, такав „посебан статус“ стекли су и они Срби за које политика и идеологија хрватске Странке права није била неприхватљива: Никола Кокотовић, Иво Малин, Стјепан Милетић, Димитрије Деметар, Спиро Димитријевић Которанин, Душан Котур, Владислав Николић, Данијел Медић, Дане Станисављевић ... (М. Старчевић, *Др Анте Старчевић и Срби*, 111; Ф. Туђман, *Бестуђа повијесне збиљности*, 356).

⁶⁵ М. Прелог, *Прица Максим*, Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, књ. 3, 583; В. Крестић, *Максимилијан Прица*, Зборник о Србима у Хрватској 4, Београд 1999, 51- 55.

⁶⁶ И. Балта, *Славонија и Сријем 1848 и 1849. године, хрватско-мађарски односи*, Винковци 2000, 8.

⁶⁷ Он је најпре именован за члана Одбора за законске предлоге о уређењу Троједне краљевине, а касније и за члана Банског одсека при Банском већу – влади тадашње Хрватске, израдио је *Законске основе о организацији народне војске у Хрватској и Славонији* које је Одбор за законске предлоге прихватио, организовао је осам батаљона народне војске из Хрватске и Славоније који су упућени на положаје на Драви, у јесен 1848. објавио је у *Славенском југу* напис *Основа за савезно препорођење цесаровине аустријске по начелу уставне слободе и народне нравствене једнакости* у којем је одбацио

Светозар Кушевић се истицао, уз Максима Кушевића и Косту Поповића, међу Србима из слободног краљевског града Славонске Пожеге који су бану исказивали посебну приврженост и при том је уверљиво и предано заступао хрватску политику на пожинском сабору уверен да све њене саставнице одговарају и српским интересима.⁷² У том уверењу бранио је припадност Славоније Хрватској коју су Мађари оспоравали, дизао глас у одбрану „хрватског језика“, храбрио своје „сународнике“ на Угарском сабору говорећи како „остаје једина нада, да ни та сила („мађарски дух“ – како је говорио – ДМ) неће крепости наше исцрпсти, него да ће нас баш то пробудити да с што ближе један другом приближимо и народност нашу од нападања чувамо“.⁷³ На Сабору Хрватске и Славоније где је био члан верификационог одбора, одбора за израду основе будуће владе и за уређење Сабора, нарочито се истицао залагањем за заједничко иступање Срба и Хрвата према Мађарима и одбијао идеју о склапању било каквог сепаратног споразума, Хрвата или Срба, са Мађарима. Тек иза тога, опомињао је да у хрватско-мађарским расправама не треба игнорисати питање Срба позивајући се на чињеницу да већ постоји политички савез хрватске Троједне Краљевине и Српске Војводине. После завршетка рада Хрватског сабора, као члан „банског изасланства у Славонији“ активно је учествовао у организовању одбране Пожешке жупаније од очекиваних мађарских напада, бринуо је о народној стражи, снабдевању оружјем и муницијом, регрутовању војника, сузбијању промађарске пропаганде. За све то време није истицао никакво неповерење према бану Јелачићу, напротив.

историјско право и пледирао за федеративну Аустрију, а Србима и Хрватима намењивао живот у јужнословенској, као једној од седам националних круновина Аустрије. Осталих шест биле би, по њему: немачка, чешко-словачка, мађарска, румунска, италијанска и пољско-русинска круновина. Заједнички послови у овако преуређеној Аустрији односили би се на спољну политику, рат, финансије и трговине и таква Аустрија замишљена је као средиште будуће велике средњоевропске конфедерације. Оваква концепција није узимала у обзир Српску Војводину као посебну круновину и свесрдно су је прихватили хрватски народњаци и демократи окупљени око љубљанске *Словеније*.

⁶⁸ Банско веће је основано бановом одлуком од 18. маја, Хрватски сабор је одлуку о томе донео 5. јуна, а Веће је почело да делује од 7. јула 1848. године. Његов председник био је бан Јелачић и састојало се од пет одсека: унутарњег, просветног, финансијског, правосудног и бојног/војног. На челу сваког одсека налазио се начелник. Банско веће је Јелачић претворио у привремену владу 5. септембра 1848. Оснивањем Банског већа и одлуком Хрватског сабора коју је Јелачић пренео 8. јула да „се обуставља изабарање и пошљање поклицарах, ил од стране народа или области у краљевина ових“ на Угарски сабор који је заказан за 2. јул 1848. практично је прекинута политичка веза између Хрватске и Мађарске.

⁶⁹ За финансије.

⁷⁰ За просвету.

⁷¹ Члан финансијског одбора Банског већа преко којег је бан Јелачић (јун 1848) тражио новчани зајам од Кнежевине Србије и у томе био подржан од патријарха Јосифа Рајачића (С. Гавриловић, *Срби у Хрватској и Славонији* ..., 13). Од Срба из Хрватске, нарочит значај за Јелачићеву политику имао је велетрговац и председник Прве хрватске штедионице, Анастас Поповић, којег је упутио да, заједно са Франом Ловрићем, обезбеди зајам од Српских народних фондова у Карловцима.

⁷² Светозар Кушевић, Максим Кушевић и Коста Поповић били су у одбору који је ишао у Загреб, почетком маја 1848, да бану Јелачићу „искаже приврженост грађана.“ Уочи избијања Револуције Кушевић је учествовао на банској конференцији у Загребу, коју је Јелачић сазвао.

⁷³ *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848-1849*, књ. 1, 388-389; В. Крстић, *Светозар Кушевић, скица за једну политичку биографију*, Зборник о Србима у Хрватској 4, Београд 1999, 37-40-

Први међу српским посланицима Хрватског сабора који је подржао предлог Ивана Кукуљевића Сакцинског да се власт бана Јелачића прошири на војску у Славонији и Далмацији и на тај начин у потпуности стао у одбрану хрватске националне политике, без икаквих ограничења, сумњи и резерви, био је управо Светозар Кушевић. При том је одржавао стални контакт са Патријархом који га је, почетком септембра, именовоа за „делегата српског народа“ код бана Јелачића. Четири месеца раније, као члан Јелачићеве депутације, ишао је Цару у Инсбрук⁷⁴, заједно са Мојсијем Георгијевићем из Осиека, Јованом Стојчевићем и Јоксимом Новићем из Срема, у намери да првенствено хрватске, али уједно и „жеље србске браће подупиру“ због чега су се и укључили у рад депутације Српске Војводине коју су тамо затекли. Кушевићева преданост Јелачићевој политици потврдила се не само у поменутом организовању одбране Пожешке жупаније и Међумурја од мађарске војске, већ и у бројним дипломатско-политичким мисијама. Као посланик хрватске владе, путовао је у Варадин и Беч, Оломуц и Кромериж. Једно време је у Бечу радио у председничкој писарници бана Јелачића, писао за Гајеве *Народне новине*, предлаган је за судију (15. октобар 1848), од стране Матела барона Ожеговића, хрватског покписара на Угарском сабору, како би на тај начин био награђен за његово „домољубље“ односно заступање хрватских интереса у Пожуну и уједно придобили Срби за сарадњу са Хрватима у околностима у којима нису заступљени ни у магистратима оних жупанија у којима су чинили више од трећине становника.⁷⁵ Због показане лојалности и вештине, испуњавао је и у наредним годинама важне и одговорне дужности.⁷⁶

Прициним, Плавшићевим, Георгијевићевим, Кушевићевим⁷⁷ путем крочили су, тада и убудуће, и многи други Срби. Међутим, све њихове родољубиве активности, романтичарско-словенофилска уверења, и либерално-демократска прегнућа, као што се више пута потврдило у наредним деценијама, била су недовољна да би Срби у Хрватској, Славонији и Далмацији били оцењени од стране најистакнутијих представника хрватске политичке и историографске мисли другачије него као „средство протухрватске политике“ и њихова политика другачије него као „протухрватска“. Међу Србима четрдесетосмашког времена који су веровали хрватским политичким првацима, вредно је издвојити Јована Обрадовића који је предлагао да Хрватски сабор буде у перманентном заседању, при том пледирајући да се што пре и што јасније одреди став Хрватског сабора према српском покрету у јужној Угарској, према одлуци Мајске скупштине да се конституише Српска Војводина као и да се прецизно дефинише и усклади однос између хрватског бана и српског војводе. На овај начин је постепено, појединачно и бојаљливо, али уједно спонтано и неминовно, отворено војвођанско питање на

⁷⁴ Цар је 17. маја приморан да напусти Беч и оде у Инсбрук.

⁷⁵ В. Крестић, *Светозар Кушевић ...*, 40-41.

⁷⁶ Члан „хрватско-славонског устројавајућег поверенства“ постао је 1850. године, жупанијски саветник I разреда код загребачке жупанијске власти са задатком да ради на предметима који се тичу урбанијалних односа и трговачке коморе постао је 1851, а за секретара Намесништва у Загребу постављен је 1854. године.

⁷⁷ О делатности Светозара Кушевића, после слома Баховог апсолутизма, биће више речи касније.

Хрватском сабору, показујући да је немогуће дугорочно игнорисати битне, логичне и природне несагласности између српске и хрватске политичке и државне концепције у Хабзбуршкој монархији и изван ње, упркос чињеници да већина угледних Срба из Хрватске није видела другачије српску политику од пристајања уз Хрвате и бана Јелачића⁷⁸ којег је, уосталом, у банску част инсталисао српски патријарх Јосиф Рајачић (5. јун 1848)⁷⁹ исказујући му на тај начин посебно поверење српског народа, без обзира на све, па и чињеницу да се овај царски генерал, пуна три месеца, упорно оглушавао о све молбе српског патријарха и Главног одбора да, као искрени савезник Српске Војводине, одлучно и непоколебљиво отпочне рат против Мађарске⁸⁰.

Када је у Загреб, после Стратимировићевог апела за помоћ, стигао и Нужанов извештај о стању у Војводини, Хрватски сабор је закључио, представкама од 15 и 18. јуна 1848, да је општи рат Словена с Мађарима неизбежан, сагласио се да Србима у Војводини треба послати у помоћ „нешто војске“ и да се Војводству Српском, ако би било установљено на основу старих привилегија и на основу жеље српскога народа, Хрватски сабор неће противити. Овај акт Хрватског сабора је остао углавном занемарен, а гласи у целини: „Искрено исповедамо, да ми у случају оном ако се Војводство Сарбско установило буде нити хоћемо, нити можемо се противити, да се Војводству Сарбском сва иста она власт повери и изручи која њему полак стародавних Народа Сарбскога повељах толи у прекодунавских краинах, толи у Срему припада, већ се и с њими једнодушно молимо, да се исто Војводство онако, како је у народ у петицији својој посебној жељу своју изразио опет уведе, и установи.“⁸¹ Хрватски бан и Банско веће су овај акт схватили као прагматичан став који треба да одагна свако српско неповерење и истовремено су учинили све што су могли како би у Срему потиснули српску војвођанску власт, уместо ње успоставили хрватско-народњачку власт неповерљиву и према сремско-славонским мађаронима и према Српском народном покрету.⁸² То се потврдило и у одлуци Хрватског сабора о постављењу Албера Нужана, бановог блиског сарадника, за банског повереника у Срему упркос томе што је ова област чинила саставни део Војводине⁸³, а у каснијем периоду Јелачић је наставио да вешто манипулише српским очекивањима и својим мање – више „прикривеним антисрбизмом“, осим у

⁷⁸ Стево и Павле Кушевић, Ђуро Новаковић, Димитрије Видовић, Петар Богојевић, Тома Миланковић, Јосиф Плавшић, епископ Стефан Крагујевић, Димитрије Вуковић, Мојсије Нешић, ... О томе види поближе: С. Гавриловић, *Срби у Хрватској, Славонији и Угарској ...*, 14 -20.

⁷⁹ Пред њим је Јелачић положио заклетву верности владару. Овај чин је подржавао Људевит Гај, док су га хрватски конзервативци схватили као национално светогрђе (Ј. Радонић, *Патријарх Јосиф Рајачић и генерал Ђуро Рукавина*, Глас САНУ, Одељ. Друштвених наука 96, Београд 1949, 149-150).

⁸⁰ Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини*, књ. 3, Нови Сад 1990, 274; С. Гавриловић, *Политичка борба Срба за Српску Војводину у Аустријској царевини 1848-1849*, Зборник радова Српски покрет у револуцији 1848-1849, Нови Сад 2000, 20-21; Исти, *Срби у Хрватској и Славонији у народном покрету 1848-1849*, 14.

⁸¹ Архив Хрватске у Загребу, Представке од 15. VI 18. VI 1848.

⁸² С. Гавриловић, *Хрватски бан Јосип Јелачић и Српска Војводина 1848-1849*, 61.

⁸³ Гроф Нужан је по одлуци Хрватског сабора послан као комесар у Војводину, истовремено када је бан Јелачић наредио да се други батаљон који је кренуо у Италију, врати у Варадин, а Стојчевић постави за привременог великог жупана сремског (В. Крестић, *Леџи на српском језику (1848-1849)*, 128.

разговору са генералом Јаношем Храбовским од којег је (6. јул 1848) отворено захтевао да спречи „подизање Србизма у Славонији“ који нема ништа заједничко са „мађарско-хрватским диференцијацијама.“⁸⁴

На Хрватском сабору, заказаном од стране бана Јелачића у пролеће (13. маја), делимично под притиском такозване хрватске либералне струје, упркос неслагању Двора и неодобравању мађарске владе и који је кратко заседао да би затим био одгођен за извесно време, Срби су чинили скоро половину од укупног броја посланика, али то нису искористили да прецизније и радикалније дефинишу српску политику према хрватској концепцији федерализма Троједнице у Аустрији, евентуално предочавајући засебне националне интересе од чијег би остварења крајњим консеквенцама зависила савез и сарадња ова два народа. Њихово присуство у Сабору није одобровољило хрватску саборску већину према српском националном покрету нити одговорило Каптол да бискупа Шрота подвргне црквеној инквизицији само зато што се усудио пријатељски изразити о Србима, док су с друге стране, на озбиљно интересовање саборске већине наилазили гласови попут Лончаревићевог, да српска политика иде ка „повлашењу Хрвата“ у Славонији.⁸⁵

Међу српским посланицима Хрватског сабора, значајан је број оних који су се, упркос свему томе, издвајали у одлучном заступању хрватских интереса у односу на Мађаре и њихову политику према Хрватској. У духу оваквог, већинског опредељења, српски посланици узели су активног учешћа у многим одборима Хрватског сабора⁸⁶, пре свега у Одбору за израђење основе за одбрану домовине⁸⁷, Одбору за школство⁸⁸, Одбору финансијалном⁸⁹, Одбору правосудном⁹⁰, Одбору за уређење Крајине војничке⁹¹, Одбору петнаесторице с диктаторском влашћу, на челу са генералом Кузманом Тодоровићем⁹², а од четворице чланова посланства Хрватског сабора који је упућен Аустријском парламенту, један је био Србин, већ помињани Мојсије Георгијевић, до тада препознатљив не само по либералним начелима већ управо по свесрдном залагању за слогу Срба са Хрватима, безграничној оданости бану Јелачићу и по становишту да према Мађарима треба наступати одлучно и бескомпромисно, јер се наспрам њих налази један „независан и слободан народ.“ Он је, заједно са Светозаром Кушевићем и баном Јелачићем на

⁸⁴ С. Гавриловић, *Хрватски бан Јосип Јелачић и Српска Војводина ...*, passim.

⁸⁵ Д. Берић, *Славонска војна граница у револуцији 1848 – 1849*, Загреб – Сарајево 1984, 181.

⁸⁶ Посланика српске националности на овом Хрватском сабору било је преко педесет, а посебном политичком активношћу, истакли су се Мојсије Георгијевић, Петар Матић, Димитрије Орел.

⁸⁷ Петар Араницки, Симо Крнић, Максим Мaziћ, Стеван Петровић, Матија Петровић и Софроније Радојчић.

⁸⁸ Лука Петровић, Александар Стојачковић, Симеон Стојановић, Димитрије Јездимировић, Алекса Броћић, Марко Славнић, Димитрије Лончаревић и Урош Милутиновић.

⁸⁹ Дане Станисављевић, Јанко Пржић, Стеван Илић, Јован Лазаревић и Трифун Обрадовић.

⁹⁰ Јован Обрадовић, Петар Матић, Марко Крстић и Ђуро Сарајкић.

⁹¹ Председник овог одбора био је архимандрит Севастијан Илић и уз њега мајор Тодоровић, оберлајтнант управитељства Мојсије Балтић, оберлајтнант Филип Опачић и лајтнант Огњеслав Утјешеновић.

⁹² Хрватски сабор га је основао после вести да је Јелачић наводно ухапшен у Инсбруку. У овом одбору од Срба били су још Мојсије Георгијевић, Дане Станисављевић, капетан Марко Крстић, поручник Стеван Чордар, баша Зорић.

челу, у лето 1848. године, водио поменуте преговоре са Лајошем Баћањијем, председником мађарске владе у којима је војвођанско питање издвојено као основни разлог за њихов неуспешан исход, а Јелачићева улога у овим преговорима остала противречна у контексту наводне одбране Српске Војводине или потпуној одрицању од исте. О разлозима за неуспех преговора сведочи и једно Кукуљевићево писмо у којем је навео: „Палатин и министри вољни су нам све дати и у свему попустити, само на србском питању разбијају се сви договори“, а из својих разлога слично је писао и Андрија Торкват Брлић: „Батјањи не хтједе на захтијевања гледи Србаља, о којима као пустаијама говораше, и гледи цјелокупности царевине да пристане, те зато разиђу се без помирења.“⁹³

Српски посланици на Хрватском сабору, међу којима се истакао Димитрије Орељ, значајног учешћа узели су у питању Војне границе, тражећи реформу која би уважавала начела прихваћена у цивилним деловима банске Хрватске, наглашавајући урбарилно питање које је требало да разреши питање односа између бивших спахија и њихових подложника – сељака.⁹⁴ Великодушна спремност српских посланика на сабору у Загребу дошла је до изражаја и у предлогу да се дају добровољни прилози за опремање Банове војске а овај пример следиле су и други Срби у Хрватској и Славонији.⁹⁵ Најактивнији Србин у градишкој регименти, Јосиф Плавшић био је „бескрајно одан не само хрватском покрету него и бану Јелачићу“, пакрачки епископ Стефан Крагујевић и његово православно свештенство, упркос сумњичавости према хрватској спремности да Срем прихвати као део Српске Војводине апеловали су на „братску љубав обе вероисповести“, а Срби из вировитичке жупаније⁹⁶, пожешке жупаније и градишке регименте су, без изузетка и готово без икаквих услова, прилазили бану Јелачићу прихватајући га као предводника јединственог, јужнословенског покрета од којег ће, како су веровали, политичке и националне користи имати и Хрвати и Срби. У ђаковачком крају дочекивали су га (20. јул 1848) као искреног либерала и „вођу нашега народа и наше слободе славјанске.“

Обазривост и прагматизам првака хрватске националне политике у избору метода које ће користити у политичкој борби против Мађара, а посебно према

⁹³ Ј. Шидак, *Студије из хрватске новијести ...*, 17-18.

⁹⁴ У овом погледу се као најрадикалнији показао Петар Матић који је окарактерисао феудализам као систем заснован на насиљу.

⁹⁵ Срби у Пакрацу су свесрдно подржали борбу против Мађара, скупили су 625 форинти у сребру за опремање војске, а пакрачка добровољачка чета сматрана је за једну од најбољих у Славонији.

⁹⁶ Посебно Срби из Осека/Осијека који су били и најближи српском покрету у Војводини. Већ у априлу 1848. године формирали су „Одбор гледи народних жеља“ у који су од Срба ушли Димитрије Вуковић, Марко Тајчевић, Стојан Боић и Мојсије Георгијевић. На народном збору у Винковцима, Мојсије Георгијевић је позивао на јединствено деловање једне народности „непитајући какве смо вере и цркве.“ Његов утицај као банског повереника и „прве политичке интелигенције“, како га је назвао Штросмајер, опао је чим је, у фебруару 1849, мађарска војска протерана из Осијека. Георгијевић је признао своје разочарање у Јелачића у *Славенском југу* тек у јуну 1849. Али ни тада узрок његовом разочарању није превазишао круг неостварених социјалних и моралних начела револуционарног покрета. Ипак, и мађарски покрет је дуго био јак у овој средини, у Осијеку, као и у северозападном Срему, око Вуковара и у бродској регименти са седиштем у Винковцима.

сваком сваком сегменту хрватско - српске солидарности најбоље се видела управо у одлукама Хрватског сабора које су војвођанском питању дале вишезначно споран карактер, широко отварајући могућности различитог тумачења српско-хрватског политичког савеза и српско-хрватских односа у целини. Овим одлукама манифестована је непремостива неусаглашеност два национална покрета у чијим је основама очуван историјско-религиозни антагонизам две различите идеје државности и аутономије, српске и хрватске у Хабзбуршкој монархији и изван ње. Негативан став хрватске политичке јавности према националним захтевима пречанских Срба учвршћен је најпре оном одлуком Мајске скупштине која се односила на простор на којем је захтевано успостављање Српске Војводине, а првенствено граничарски и жупанијски Срем. Несагласност је затим манифестована у питању равноправности Војводине и Хрватске, равноправности хрватских и војвођанских институција, равноправности хрватског бана и српског војводе. Са српске стране учињен је покушај постизања сарадње и закључења политичког савеза на основу уважавања одлука Мајске скупштине и слањем посебних српских депутација у Загреб које су ове одлуке објашњавале и заступале. Одлука Срба окупљених у Карловцима да Српска Војводина ступи у политички савез са Хрватском, Славонијом и Далмацијом „на темељу слободе и савршене једнакости“, није прихваћена у Хрватској с разумевањем и одобравањем иако је у духу проглашења овог, различито тумаченог савеза, бан Јелачић, у својој окружници (27. јул 1848), тражио да се у свим самостанима и жупама Троједнице одрже задушнице за погинуле у бици код Карловаца, утолико пре што су Срби својевремено (1845) држали задушнице за погинуле Хрвате на Марковом тргу. Савезништво Срба и Хрвата није остало изван интересовања мађарске стране ни у једном сегменту, а у мађарским мемоарским делима оно је добило различите оцене и описе, при чему није остала занемарена чињеница да је „становништво војне границе, српско и хрватско, у највећој мери симпатисало идеје из Загреба – а према Мађарској и Мађарима имало израженији непријатељски став чак и од свештенства“, да су хрватски политички кругови били свесни да „без Војне границе односно Срба не могу извести отцепљење од Мађарске“ и да су управо због тога „разни емисари, представници оба политичка круга (мисли на Беч и Загреб – ДМ) убрзо почели салетати православне свештенике, официре и политичаре, покушавајући да пробуде старе стрепње и нетрпељивост и да давањем максималистичких обећања одвоје Србе од Мађара.“⁹⁷

Српска настојања да увере хрватске политичке прваке у оправданост прихватања Српске Војводине, нису дала резултата ни у једном случају када је реч о активностима младих, либерално-демократски опредељених српских политичара. Реорганизацијом врховне власти у Војводини, до чега је дошло после окончања другог сукоба патријарха Рајачића и генерала Ђорђа Стратимировића⁹⁸ и преименовањем Главног одбора у Правитељство Војводине, Милетић је постављен

⁹⁷ З. Ђере, *Мађарска мемоаристика о Србима од почетка XIX века до 1878*, зборник радова Перо и повест, Београд 1999, 47-49.

⁹⁸ Први сукоб се одиграо септ – окт. 1848, а други крајем јануара 1849. године.

за „агента“ Војводине при Троједној Краљевини у Загребу, а нешто касније прикључио му се и Јован Суботић. Они су, заправо, одређени од патријарха Јосифа Рајачића, као „Војводине Српске Управитеља“, за посланике при Банском већу у Загребу с основним задатком да учине све што могу како би се такозвана Троједница заузела за то да Српска Војводина буде проглашена од стране цара за Круновину (Kronland), а потом да се у Загребу именује одбор који би са одговарајућим одбором Српске Војводине израдио предлог за њихов међусобни савез, у духу одлука Мајске скупштине и Хрватског сабора. Осим тога, тражено је од Милетића и Суботића да Правитељство извештавају о збивањима у Хрватској уколико су она могла бити од значаја за Војводину. Неколико дана после његовог доласка у Загреб⁹⁹, Милетић је примљен, заједно са Суботићем, од стране Мирка Лентулаја, председника хрватског Банског већа. Идеју о Српској Војводини као круновини и захтев да се за то Хрвати заузму код аустријске владе, неки чланови Банског већа уопште нису хтели да узму у обзир, а камоли да подрже, сматрајући да то стоји у директној супротности са идејом да Војводина буде „у свези“ с Троједницим.¹⁰⁰ Неприхватљиво им је изгледало да Војводина, као крунска земља, уопште има сопствено законодавство и подсећали су да су српски делегати, који су раније отишли у Беч изнели жељу да Војводина има једно законодавно тело са Хрватима, при том пренебрегавајући чињеницу да у време њиховог боравка у Бечу још није био донет Октоисани устав (4. март 1849) и да према томе они нису могли имати упуства у вези са Војводином као круновином и њеним надлежностима.¹⁰¹ По Суботићевим речима, војвођански Срби били су тада за Хрвате само „усташи и свако се устезао с њима у интимнији додир доћи“. Милетић је настојао истом приликом да објасни како српски захтеви за подршком Круновини не стоје у колизији са идејом о политичком савезу и да реализацију савеза треба препустити будућем раду мешовите депутације. Равноправност два политичка субјекта, Српске Војводине и хрватске Троједнице, сматрао је незаобилазним условом за реализацију будуће сарадње. Чланови Банског већа углавном нису разумели ни подржали суштину ових предлога, осим Петра Матића, официра и представника Срба из Лике. Упркос томе је српским агентима на крају предочено да ће хрватска делегација, која се запутила у Беч, заступати и интересе Српске Војводине и потпомагати деловање српске депутације.

Хрватски посланици на сабору у Загребу нису ни помишљали да због савезништва са Србима преиспитају основне политичке саставнице хрватског народног покрета у питању суверенитета и територијалног јединства земаља на које су Хрвати полагали дискутабилно историјско и савремено демократско право. То је уосталом постало сасвим очигледно већ од *Жеља народа* (22. март) у којима је

⁹⁹ 2/14. априла 1848. године.

¹⁰⁰ Овог проблема Милетић је био свестан и раније и о томе је писао у децембру 1848: „Срби кржаве за то, да своју народност у Војводство подигну, и име и племе народа свог са другим народима успореде – а многима и то главнијима Хрватима још никако не иде у главу, како да може Војводство српско с Троједном краљевином наједнако стајати, и како да Сријем од ове отпадне“ (С. Милетић, *Сабрани списи*, књ. I, 134).

¹⁰¹ Д. М. Ковачевић, *Светозар Милетић, живот и политика*, Београд 2009, 21.

наглашено да се „политички и душевни развој“ заснива на „слободном народном духу“ који је именован као славенски и хрватски и од поменутих *Народних захтевања* којима, поред социјално-економских захтева, доминира онај за обједињавањем троједних територија што је потврђено тачком која се односи на захтев да Хрватски сабор наизменично заседа у Загребу, Осијеку, Задру и Ријеци. У оквиру *Жеља* ни једна тачка не помиње засебне српске интересе, па ни у питању Границе и у њима је тражено да се о крајишким дохоцима брине хрватски („наш“) министеријум уместо Дворског ратног већа, да сваки крајишник има иста права са осталим становницима Троједне краљевине. Око овог програма сложено се окупио врх хрватске политике¹⁰², који су тада представљали Гај, Вакановић, Кукуљевећ, Жерјавић, Кушлан и други. У граничарском питању јасно се видело да хрватска страна, осим у домену социјално-економских питања који су интересовала храничаре обе националности¹⁰³, води рачуна о важности Границе за хабзбуршку државу и хрватски национални покрет односно о значају исте за интеграцију војничке и цивилне територије хрватске Троједнице. О томе речито сведочи такозвани Крајишки устав¹⁰⁴ у чијој се преамбули дословно каже: „Сабор троједне краљевине претресавши будућа одношенија војничке Крајине наспрама осталој домовини увидио је да засада и до мирних времена није доба за радикалне реформе крајишке и одлучио је да, војничка крајина ступивши као и остале покрајине свега царства аутрианскога на уставни темељ са троједном Краљевином Хрватском, Славониом и Далмациом, за сада само по начелу полаштица уреди се, и да се зато из њезине досадашње системе само све оно изостави, што се са уставним начели и потребоћом полаштица неслаже.“ Даљу судбину граничарског питања у Хрватском сабору требале су решити две одредбе у којима се каже да ће за „Управљање Крајине бити одговорно државно веће троједне Краљевине“ и да ће у њега бити изабране личности које имају угледа и искуства у граничарским пословима.¹⁰⁵ Укупно узевши, Хрватски сабор је (10. јула 1848) санкционисао граничарско питање, уважавањем умерених реформских захтева, у тридесет пет тачака.

Подвојеност између хрватске и српске политике дошла је до већег изражаја у односу на војвођанско питање које није решено прихватањем политичког савеза хрватске Троједнице са Српском Војводином 12. јуна 1848. године, на сабору у Загребу. О томе најбоље сведочи одштампани протокол у коме су законски чланци,

¹⁰² Са мањим изузетком које је представљало хрватско племство.

¹⁰³ Граничарски захтеви, који се манифестују још од марта месеца 1848. године сводили су се на промене антифеудалног карактера, побољшање економског положаја, смањење пореза, слободну деобу задруга, слободу трговине, укидање јавних радова ... Али ни захтеви политичког карактера нису изостајали и они су ишли у прилог или Бечком двору или хрватској политици јер су поједине регименте и пре одржавања Хрватског сабора 1848. тражиле сједињење Војне границе са хрватском Троједницом, изједначавање у правима Граничара са оним правима која су намењена становницима провинцијалног дела Хрватске, увођење народног језика, проширење банске власти на целу границу.

¹⁰⁴ За његово писање је одређен Крајишки одбор који је 13. јуна почео са радом узимајући у обзир дотадашња граничарска захтевања.

¹⁰⁵ Д. Берић, Нав. дело, 93 – 94.

који су на Хрватском сабору донесени од 29. јуна до 9. јула 1848, сложени тако да је члан XI, дезавуисао члан VII и то због питања Срема. У члану VII говори се о Војводини и Срему са Сремском Војном границом као о њеним саставним деловима, док се у XI чланку каже да народ Троједне Краљевине Сремску жупанију и (Петро) Варадинску регименту у Славонији узима и да ће их као своје супрот сваком макар којег противника насртају крепко чувати и бранити. Законским чланком XI Хрватски сабор је прецизно дефинисао суштину хрватске политике не само према војвођанском питању већ и према Аустрији, Мађарима, Србима у целини. У њему се износи да Хрватска као „од увiek слободна и од Угарске независна“ држава, задржава самосталност у свим пословима осим „финанција, бојних и трговачких дјела“ и спољних/вањских послова за које треба „да се устроји један укупни одговорни министериј за читаву монархију“ и један заједнички, средишњи парламент. У истом чланку је закључено да се „остале југославјанске покрајине монархије аустријске, као што је новоустројена војводина Србска, затим Дољња Штајерска, Корушка, Крањска, Истрија и Горица, у ближи савез с онима краљевинама метну.“ Овако представљен „политички савез“ је у науци олако поистовећиван са идејом о стварању једне јужнословенске заједнице унутар федералистички уређене Монархије.¹⁰⁶ У суштини, и хрватски конзервативци, лојални према Бечу иако он уопште није респектовао такозвано хрватско историјско право, с непопустљивим резервама према српском војвођанском програму, као и хрватски либерали, у које су убрајани они друштвени фактори који су тражили укидање феудалних односа и већу социјалну правду а који су начелно уважавали југословенско становиште, у потпуности су подредили политичко деловање постизању основних циљева манифестованих у хрватској идеји државности. При том је важно истаћи да хрватска левица није могла у одлучујућој мери утицати на вођење хрватске политике коју су на Сабору и изван њега легитимно заступали Јелачић и његови најближи истомишљеници.¹⁰⁷ Оно што је одлучивано или санкционисано на сабору у Загребу, спроводили су хрватски политички прваци на терену. На исти начин је размишљала саборска већина и хрватски бан и ни у једном питању није долазило до озбиљнијег неслагања које би пресудно утицало на јединственост хрватског националног покрета. У настојању да Срем припоје хрватској Троједници, заједнички су деловали Јелачић, Кулмер, Ожеговић и тешко је прихватљиво мишљење да је то деловање значило свесно изигравање одлука Хрватског сабора.¹⁰⁸ Ни једна страна хрватске политике није показивала спремност да искрено и доследно подржи Српску Војвдину уколико је то могло да значи нарушавање замишљене територијално-политичке целовитости Хрватске у којој је Срем означаван као њен неодвојиви део. Став Хрватског сабора упућивао је на закључак да од сагласја у овом питању нема ништа. У законском чланку XX је Хрватски сабор, постављајући начела и услове за преговоре са Мађарском, који су

¹⁰⁶ Грађа за историју српског покрета у Војводини ..., 375 – 377. Ј. Шидак, *Студије из хрватске повјести XIX стољећа*, Загреб 1973, 17.

¹⁰⁷ Најистакнутијим хрватским левичарима сматрају се Славољуб Врбанчић и Драгутин Кушлан.

¹⁰⁸ Д. Берић, *Нав. дело*, 172.

подразумевали очување аустријског јединства, слободу и једнакост свих аустријских народа под круном угарском, нагласио важност равноправности „језика и народности троједне краљевине“ и захтевано је одобравање институција „као поручанство тому; - по институцијама тих у погледу краљевина ових и војводине србске разумијева сабор изнад свега властиту администрацију и законотворство за троједну краљевину.“¹⁰⁹ У току расправе о српско-хрватским односима, вођене на Сабору (јуна 1848 године), на Рајачићево захтевање да се прецизира равноправност између Хрватске и Српске Вјодине у оквиру прокламованог савеза, начелна предусретљивост хрватске стране показала се као недовољна. Рајачић је покушао да придобије саговорнике, за истински равноправно савезништво, следећим речима: „Ако припадне под војводу Срем, неће тиме банска власт у ничему бити повређена, јер ће се његова морална моћ протезати преко Дунава, на Бачку, Банат и Барању, камо се сад не протеже.“ Бискупа Ожеговића, међутим, овакво становиште није задовољило и он је сматрао да рачуне између два народа у овом питању треба рашчистити на другачији начин, како прихватање институције српског војводе не би ни на који начин умањило банску власт. И Драгутин Галац је напоменуо да се мора прихватити мишљење по којем бан мора имати првенство у односу на војводу. Бан Јелачић је са своје стране очигледне разлике настојао умањити, обећавао је искрену сарадњу два одбора, српског и хрватског, који ће заједнички иступати пред хабзбуршким владаром и рукујући се са патријархом истицао како не треба говорити „ни о србству ни о хорватству“ већ држати се тога да су они ипак „један народ, једна браћа, без разлике вере.“ И после тога је посланик Шрот наглашавао да не види могућност „да се Срем од банске власти одцепи“ јер „Срем на Славонију спада“, а „бану је подложена Хорватска и Славонија.“¹¹⁰

Политику Хрватског сабора, млади Милетић је препознао као некоректну и предлагао је измену XI законског чланка да би се избегао неповољан утисак, али све то је одбијено од стране хрватског Банског већа. Већ од тада представници Војводине јасно су могли разумети да проблематика српско-хрватских односа подразумева нарочиту политичку обазривост и опрезност српске стране иако се ова обазривост у Милетићевим тадашњим чланцима није нарочито наглашавала.¹¹¹ Оно што је далеко важније од тога, јесте чињеница да се на овај начин већ тада показало да хрватска и српска национална, државна и политичка идеја у Хабзбуршкој монархији нису сагласне и политички компатибилне, да идеја Српске Војводине у Хабзбуршкој монархији, ни у прерогативима ни у територијалном оквиру, не одговара хрватским политичком програму, да српски и хрватски национални покрет могу само једно време, у изузетним околностима и ситуацијама, нарочито док траје рат против Мађара, да буду посвећени јединству које превазилази засебне националне интересе. Будући да се Српска Војводина у свим сегментима

¹⁰⁹ Ј. Шидак, *Студије из хрватске повијести ...*, 17.

¹¹⁰ *Грађа за историју српског покрета у Војводини ...*, 417 – 420.

¹¹¹ Углавном је писао о питању Српске Војводине и биткама које су за њу вођене. (С. Милетић, *Сабрани списи*, књ. 1, 130-151).

показивала, у Хабзбуршкој монархији тада и касније, као идеја српске државности, она је наилазила на мање или веће неповерење, отпор и одбијање хрватске стране.

Најзад, већ од тада показало се још нешто, да свесрпска политика у Хабзбуршкој монархији јесте заснована на истим принципима и јединственим националним тежњама, али политички методи нису били или нису увек могли бити истоветни за све њене носиоце и представнике, што се потврдило 1848. године и у наредним деценијама. Оно што је у једном тренутку био приоритет за уставобранитељску владу у Србији, а то је очување постигнуте државности и унутрашње стабилности Кнежевине, није представљало примарни циљ пречанских Срба 1848-1849. године. За њих је то пре било отпочињање рата против Турске или, ако већ то није могуће, постизање пуне национално-политичке равноправности у Хабзбуршкој монархији путем стицања посебне области у Монархији у којој ће се моћи политички и управно организовати, све у очекивању веће српске државе у којој ће сви бити једнаки грађани једног контитутивног народа, српског. Упркос овој разлици, у сагледавању национално-политичких приоритета, државници у Кнежевини Србији били су дубоко свесни, како је то забележио и Гарашанин, да су Срби у српским кнежевинама, Хрватској и јужној Угарској један народ и да успешно војеваће Срба против Мађара, у том тренутку, представља заједнички национални императив свих Срба: „Кад су Срби у Унгарији дигли оружје против Мађара, они су то чинили у поуздању, да ће њихова по писмену браћа њима следовати и помоћи им, и зна се да су они код Срба Књажевства и они Хрватске војене границе најусрднију и најмоћнију подпору нашли. Ова узајамност даје тежњама Срба тако велику важност и мала гомилица иста у Унгарији, где су они до 1848. звани само „грчко-несаједињени поданици“ звани и од Маџара тако сматрани као да их и нема, изборила је себи при најтежим околностима признање свог народног, политичког и верозаконског бића.“¹¹² Борба Срба за остварење Српске Војводине као српске федералне јединице у Аустрији, представљала је врхунац национално-политичких тежњи и пожртвованих прегнућа пречанских Срба. Али чак и у то, пресудно ратно време, у многим ситуацијама и питањима, показивале су се тешко премостиве разлике у виђењу средстава и начина борбе против мађарског противника, између главних носиоца српске политике: српског патријарха Рајачића, српског „вожда“ Стратимировића, званичне Србије кнеза Александра Карађорђевића, главног српског министра Илије Гарашанина, црногорског владике Петра II Петровића Његоша¹¹³. Сви они су међутим, на неки начин, допринели

¹¹² Преузето из: В. Крестић, *Знаменити Срби о Хрватима*, Нови Сад 1999, 14.

¹¹³ Владика Петар II Петровић Његош је искрено веровао у хрватског/народног бана Јелачића. У споразуму са српском владом, Владика је издао је проглас Бокелјима и Дубровчанима, штампајући га на Цетињу у 500 примерака, којим се Бокелји и Дубровчани упућују на то да верују и слушају хрватског бана Јелачића и прети им се, ако не послушају оно што им је саветовано: „будите срцом и душом привржени својој народности и са свијем вјерни и послушни Елачићу своме једнополеменоме бану од троједне краљевине који је под круном ћесарском ... ако пак се покажете неврјерни своме Бану и примите се туђина, а своје добро одбаците знадите чисто, ми ћемо постати Ваши заклетни непријатељи ... Ви знате да се ми не умијемо шалити, но пазите добро шта ћете радити ...“ У случају прихватања Прогласа, обећавао им је помоћ ако дође до „нападенија каквога непријатеља“ ... Представници бококорских

учвршћењу политичке представе са далекосежним последицама по српски народ, да је политика српско-хрватског савезништва могућа и историјски оправдана.

У српском народном покрету сасвим ретко је исказивано отворено неповерење према крајњим интенцијама и намерама вођства хрватског националног покрета као што је то учинио у једном тренутку пакрачки епископ Стефан Крагујевић истакавши да питање издвајања Срема из такозване Троједнице представља незаобилазан услов за опстанак Српске Војводине. Насупрот њему, Александар Стојачковић, Јован Стојчевић¹¹⁴ и Мојсије Георгијевић¹¹⁵ сматрали да се неспоразуми могу превазићи, да хрватски бан и српски војвода не значе нужно политички ривалитет, да се хрватска и српска права не морају искључивати.¹¹⁶ Петар Матић¹¹⁷ се отворено изјашњавао за федеративно уређење Аустрије у којем би Хрватска такође била једна од федералних јединица, али било је и другачијих мишљења са српске стране. Она су, међутим, више ишла у прилог мађарској страни, него дефинисању самосталне српске политике према хрватском покрету и хрватској државној идеји. Пакрачки прота Димитрије Лончаревић је апеловао на помирење са Мађарима на основама братства и једнакости, умереност је у том погледу сугерисао је и вуковарски посланик Павле Петровић, Јован Хаџић је сматрао да не треба зарад савезништва са Хрватима подстицати мађарску искључивост према Србима. Помирљив став према Мађарима заступао је, у извесној мери, и Димитрије Вуковић који се усудио да нагласи како преговоре Хрвата и Мађара треба директно условљавати учешћем војвођанских Срба на њима и да би они требали да пошаљу овлашћене преговараче на Хрватски сабор. Од српских посланика на Хрватском сабору, изузев Крагујевића, нико није поставио Срем у Српској Војводини као незаобилазан услов за савезништво Срба са Хрватском, већ су, шта више, Стојачковић, Стојчевић, Георгијевић и други, на све начине настојали да разлике учине небитним, да их маргинализују, потисну или сасвим одбаце. Једном речју, упркос евидентним политичким разликама које су произилазиле из логичног,

општина су одговорили да су спремни да се сједине са свим „славено-сербским“ државама онда када оне постану самосталне и без „туђег уплива под цесарском круном.“ Представници Хрватског сабора су се с друге стране, пре Владикиног прогласа, у неколико наврата обраћали Бокелџима изражавајућу жељу да се Далмација сједини са Хрватском и Славонијом, али ови им на позиве нису одговарали. После Владикиног прогласа уследио је одговор Хрватском сабору у којем се констатује да „Далмација и Бока Которска припадају славено-сербској народности“ али да треба пре свега сачекати на – југословенску државу. Окружни капетан которски тражио је и добио од Владике задовољавајуће објашњење Прогласа. Уопште говорећи, збивања у Аустрији наишла су на велике симпатије и одушевљење српског народа у Црној Гори који је у томе првенствено видео витештво „једноверне браће“ Срба и Хрвата, Карловци су означавани „народном светињом“, Хрвати и Срби су упућивани на заједничко ратовање против Мађара односно „против овог варварског кољена“, да се заједнички држе у југословенству.

¹¹⁴ Он је инсистирао да српске и хрватске ствари треба решавати заједно и да је народ само један – народ славјански.

¹¹⁵ Он је напомињао да језик и а не верозакон чини народе, да бан и војвода значе „један народ по двама отцима“, да Војводина и Троједна Краљевина требају да буду „једно тело“, да је јединство јужних Словена неопходно. Сматрао је су Срби, Хрвати, Бошњаци и Херцеговци „једнокрвна браћа“, и да треба тражити коришћење словенског језика на државном сабору у Бечу.

¹¹⁶ С. Гавриловић, нав. дело, 22.

¹¹⁷ Посланик из огулинске регименте.

природног и историјског несагласја две државне идеје и националне доктрине, представници Срба у јужној Угарској а посебно у Хрватској и Славонији, настојали су да постигну степен српског јединства 1848. године, оствареног у контексту традиционалних саставница српске националне политике, у што већој мери прилагоде романтичарској, словенофилској солидарности са Хрватима, у уверењу да је једино оваквом политиком заснованом на принципу народног заједништва супростављеног политици мађаризације, остварљиво очување српског националног идентитета, политичко-територијалне аутономије и српске политичке равноправности у Хрватској, Славонији, Срему, Далмацији, Војној граници, јужној Угарској. Овакав правац српске политике изгледао је исправан, сврсисходан и неопходан, превасходно ради вођења успешног рата против заједничког непријатеља што је подразумевало реализовање српских захтева за успостављањем Српске Војводине на простору јужне Угарске. При том су неки угледни, образовани и утицајни Срби из Хрватске показали спремност да пренебрегну српску државну идеју манифестовану у захтеву за успостављањем Војводине и одлучили да прецизније разраде федеративне уставне концепције које су подразумевале само једну, хрватско-српску политичку заједницу у преуређеној Хабзбуршкој монархији. Мојсије Георгијевић је у том контексту, после доношења Октоисаног устава (1849), конкретизовао српско-хрватско савезништво на следећи начин: „требало би гледати да се се Војводина што пре од Угарске одцепи и Троједној краљевини придружи“, да се Хрватски и Војвођанско-српски сабор сједине у један сабор који би заседао у Осијеку као средишту целокупног војвођанског и хрватског подручја и да тај сабор донесе Устав, организује нову државу и конституише нову, заједничку владу. Овакве идеје нису утихнуле ни касније, а у јесен 1849. године о њима је озбиљније размишљао и Бечки двор. Георгијевићева концепција ни у наредним деценијама није остала усамљени пример једне, у суштини бескорисне и безнадежне политике засноване на безусловном поверењу према хрватском народу коју су нарочито заступали световни политички прваци пречанских Срба и њихова штампа током целе друге половине XIX века.

У том смислу је од нарочитог значаја била улога *Вестника*¹¹⁸, *Напредка*¹¹⁹ и *Позорника*¹²⁰, као војвођанских листова који су понекад са дијаметрално различитих идеолошко-политичких позиција, утицали на формирање српског јавног мишљења о Хрватима, Бечу, Мађарима. *Вестник* је извесне резерве према бану Јелачићу

¹¹⁸ Покренуо га је, у духу револуционарних проципа слободе, једнакости и братства, Константин Богдановић у Пешти 2. априла 1848, а затим је премештан у Нови Сад, Карловце и Земун. Као орган Главног српског народног одбора уређивао га је једно време Јаков Игњатовић, а затим Данило Медаковић и од краја априла 1849, као *Вестник Војводства Србије*, поново га је презуео Богдановић и сизлазио је до 12. јуна 1849.

¹¹⁹ Покренуо га је Данило Медаковић 14. новембра 1848. у Сремским Карловцима као орган Друштва српског напретка и окупљао је млађу генерацију српских интелектуалаца. Излазио је до 12. јуна 1849. и касније од 1863. до 1869. године, када су га уређивали Данило Медаковић до 1864. године, а Ђорђе Поповић Даничар од 1864. до 1869. године, од 1864. до 1869. године. (В. Крестић, *Историја српске штампе ...*, 73-81, 168-181).

¹²⁰ Основан је средствима и подршком српског Правитељства и патријарха Јосифа Рајачића, у Земуну 17. јула 1849. и излазио до почетка 1850. године.

највише показивао због његовог првобитног оклевања да уђе у рат против Мађара и и при том га опомињући да ће се због такве његове политике побунити српски граничари у Хрватској, да Бан не заступа исправно интересе хрватског народа који наводно жели слогу са Србима и поштовање политичког савеза Хрватске са Српском Војводином. Чим је хрватски бан прешао Драву, овај лист је писао како су Срби и Хрвати „две гране једног народа“, да делују у духу братске слоге, политичког разумевања и народне сарадње и критика је све више оштро усмерена према Бечу, генералу Мајерхоферу, патријарху Рајачићу. За *Напредак* је неопходни минимум неповерења према хрватској политици исказан једино у становишту да Срби и Хрвати дефинишу сарадњу на реалној основи, да погодба о политичком савезу Војводине и Хрватске треба да буде јасна, док се у свему другом свесрдно залагао за хрватско-српску сарадњу, неретко заузимајући идентичне ставове као и загребачки *Славенски/Славјански југ*¹²¹. И овај лист се често врло критички односио према аустријској политици, жалио због последица српско-мађарског сукоба, оптуживао Рајачићеве сараднике, критиковао званичну политику Војводства. Ипак, залагао се за спровођење државног уређења које би било засновано на националном и природном, а не само историјском праву, што би нужно не водило конституисању Аустрије као конфедерације равноправних народа, а не равноправних, историјских земаља. Од јула 1849. године Срби су у *Позорнику* добили лист који је, са великим закашњењем, првенствено водио рачуна о српским интересима, против настојања Загреба, Беча и других центара власти који су настојали да учине стицање Српске Војводине као засебне круновине неостварљивим. Овај лист је тражио да Српска Војводина буде заснована на привилегијалном праву и на основу заслуга које су Срби стекли у одбрани јединства Хабзбуршке монархије и династије 1848-1849. године и у претходном времену и да војвода Војводине буде обавезно православне вере. Посебну критику *позораши* су усмерили према Хрватима, коначно свесни да хрватски политички интереси нису компатибилни српским, да Загреб не може прихватити да Срем буде део Српске Војводине која би најзад постала самостална државноправна јединица, да самосталност намењује једино Хрватској, да настоји Војводину учинити њеним саставним делом, војвођанску власт пренети на Банско веће у Загребу, а хрватском бану омогућити да буде уједно и српски војвода. Хрватске новине¹²² су, са своје стране, једногласно стале у одбрану хрватске политике у односу на војвођанско питање, истицали су да од самосталне Војводине Срби неће имати користи због премоћи других народа у њој, да је граница између Војводине и Хрватске сувишна и да је једино корисно и природно решење – Војводина у Хрватској. Посебно је критиковано извештавање *Позора* у којем је аргументовано осуђивана хрватска политика према војвођанском питању у

¹²¹ Први број *Славенског југа* изашао је 6. августа 1848. године. Осим овог листа у току 1848. године у хрватско-славонској средини излазили су још и *Саборске новине*, од 6. јуна 1848. године, који су издавали и уређивали Едвард Врбанчић и Никола Крстић и излазиле су три пута недељно, најчешће објављујући чланке који су се идеолошки, у извесној мери, разликовали од десног крила хрватске Народне странке, затим *Народне новине*, које су покренуте још 10. јануара 1835. године као *Новине хорвацко-славонско-далматинске* и излазиле до 1865. године.

¹²² *Славјански југ*, *Народне новине*, *Südslavische Zeitung*.

територијалном погледу следећим речима: „Питање Војводине прешло је већ преко висок. министарства, но ријешено је тако да ћете се сви згрозити се и готово за нејероватно држати. У Војводину не спада онај предјел који је још у стара времена славе и величине народне саставну чест царевине српске сачињавао ... И знате ли, ко је тому крив? Ах! Како ћу да вам кажем. Ко ти је ископао очи? Брат: зато су тако дубоко ископане. Високи наш савезник бан, говоре његови питомци, изразио се пред вис. Министеријом, да ће он, ако Сријем у Војводину дође, оставку на банско достојанство дати! Хрвати силом присвојавају себи Сријем, овај српски одискона предјел, на који они никакво право не имају; који, као што сам бан лани на илочној конгрегацији изразио, никад под њима био није; на који су они свако право, ако су какво баш и имали, лани на свибањском сабору у Загребу свечано отказали, којег су житељи искључиво Србљи, одјако (одсад) њихови вјечити непријатељи, и који би у најновија времена по Хрватима хиљаду пута под Мацаре потпао био ... Овај је догађај проузроковао велико огорчење код Срба, којих овдје има са свих страна. Име Хрвата јим је сада наједампут толико мрско и гњусно, да се чудити морате. Вјерујте ми, није било доље никада у вежој мјери огорчење противу Мађара – као што је овдје сада противу Хрвата. Сваки јих се Србин клони као куге или шуге“¹²³ Ово разочарање било је тим веће јер су биле свеже успомене на рат у којем су Срби из Хрватске и Славоније, као изразита већина у Јелачићевим редовима у односу на Хрвате, подносили огромне жртве борећи се, заједно са оним хрватским граничарима који су замишљали 1848. године да иду „у Будим, по круну хрватску,“¹²⁴ у западној и централној Мађарској, предано и и пожртвовано следећи бана Јелачића, а посебно страдајући од пролећа 1849. године, у тешким биткама вођеним по Бачкој и опсади Петроварадинске тврђаве.

У овом контексту, све до данас, нису консеквентно и у целисти, изведени одговарајући историографски закључци који би се односили на српско-хрватску националну издиференцираност, као што није објективно, научно и логично објашњен историјски садржај и политички смисао дугорочне спремности пречанских Срба да нађу оправдање за хрватску политику, да се беспоговорно, неретко безусловно и безгранично, без обзира на све моралне, људске и материјалне жртве, посвете, препусте и подреде борби за хрватске националне интересе иако су они, утемељени, у крајњим консеквенцама, на идеји о католичкој супремацији, територијалном проширењу Хрватске и унапређењу хрватске аутономије у односу на мађарску државу с ослонцем на правно-филозофску конструкцију хрватског државног и историјског права. Крајњи домети научних објашњења оваквог карактера српске политике у Хрватској сводили су се на то да је у српској интелектуалној елити прихваћено романтичарско, хердеровско уверење да је језик основа нације, да с обзиром на друштвене и историјске околности, није било могуће дефинисати самосталну српску политику јер се пред уједињеним словенством указивала велика будућност, да је Људевит Гај инспирисан теоријом о једном јужнословенском језику заговарао јединствену јужнословенску државно-политичку

¹²³ В. Богданов, *Хрватска љевича*, 406 – 407.

¹²⁴ М. Габријел, *Анте Старчевић*, Загреб б.д, 171.

доктрину и да су Срби у Хрватској и Славонији, у контексту процеса културно-политичког препорода, с разлогом одустали од проблематизовања језичког питања у односу на илирске Хрвате, родољубиво прихватајући Хрватску као заједничку домовину „за чија ће се муниципална права борити у жељи да и сами постану њихови деоници, утолико више што су та права и за њих могла бити штит против мађаризације.“¹²⁵

Без детаљније анализе, наглашавана је важност званичног акта Хрватског сабора из 1848. године којим је озакоњена равноправност и јединство Хрвата и Срба на целокупном хрватско – војвођанском територију, издвојен је утицај црквених идеологија као одлучујућег фактора у процесу хрватско-српских интеграција, као основни политички мотив у привлижавању српског и хрватског националног препорода апострофирана је потреба и нужност заједничког отпора утапању у мађарску нацију, објашњено хрватско-српско савезништво у контексту који је укључивао пројекат јужнословенске федерације окупљене око Србије при чему није занемарена алтернатива о „српском вицекраљевству“ које би подразумевало начертанијско обједињавање искључиво српских земаља. Сложеност и противуречност српско-хрватског савезништва и сарадње у време револуције 1848-1849. када је наговештена вишедеценијска, бескорисна и безнадежна политика подршке, разумевања и толеранције пречанских Срба према Хрватима, сагледана је уз уважавање чињенице да су унутар српске владе у Београду такође постојале утицајне групе које су подржавале Хрвате¹²⁶ и идеју о југословенској федерацији док је Јелачићево уверавање владе у Београду (20. мај 1848) да ће савез Троједнице и Војводине обезбедити пуну равноправност два народа тако што ће хрватски банови и српске војводе бити бирани наизменично из круга римокатоличке и православне вероисповести и да ће и министри бити бирани по принципу „половином Хрвати а половином Србљи“ остало је без свеобухватнијег научног осврта иако је у њему садржана бит доследне и веома промишљене политике коју је овај царски генерал успешно спроводио искључиво у хрватском интересу.¹²⁷

У много мањој мери је анализирана чињеница да је пречанским Србима 1848. године, хрватизација, упркос дотадашњем историјском искуству са унијаћењем и покатоличавањем, изгледала, насупрот мађаризацији, као далека, неоснована бојазан коју су увелико надилазиле светле, словенско-илирске и рационалистичко-просветитељске перспективе.¹²⁸ Представа од посебног историјског значаја за српско-хрватско савезништво, која се састојала у истицању неопходности заједничког супростављања мађарској политици дикриминације, асимилиције, институционално осмишљеног угрожавања политичке и културно-

¹²⁵ С. Гавриловић, *Национални идентитет Срба у Хрватској и Славонији од средине XVI до средине XIX века*, Настава историје, бр. 11, Нови Сад 2000, 53.

¹²⁶ Међу њима и сам кнез Александар Карађорђевић.

¹²⁷ М. Екмечић, *Стварање Југославије*, књ. 1, Београд 1989, 15-17, 497, 500, 511-513.

¹²⁸ Уочи револуције, у фебруару 1848. године, објављена је посланица новог папе Пија IX којом су позване православне владице и свештенство да се „врате заједници Петрове столице у којој је једини темељ истинске Христове цркве“, да се сложе на јединство цркве уз признање папе као њеног старешине, а за узврат им се гарантује задржавање традиционалног верског обреда.

просветне посебности Хрвата и Срба учвршћена је у српској политичкој јавности управо у току револуције и захваљујући револуционарним збивањима, од маја 1848. године.¹²⁹ Ова представа садржала је у том тренутку значајну меру политичке смислености и оправданости, али као њен основни недостатак, који је произишао из бројних противуречности хрватског и српског националног препорода, потврдио се у наредних седам деценија – није допринео постизању ни једног значајног српског националног и демократског интереса.¹³⁰

У току револуције 1848-1849. године, показало се да је Јелачић успешно бранио хрватску националну политику и да је, не бирајући средства и начине, успео да ограничи број политичких противника, уведе „хрватску“ војску у рат у складу са сопственом проценом његове правремености и да у Србима, без обзира на све што се дешавало, не стекне разочаране противнике његовог деловања. Тек је у лето 1849. године, захваљујући српском патријарху Рајачићу и његовом *Позорнику*, отворено, јасно, прецизно и језгровито изнето српско национално опредељење да Српска Војводина, упркос свим хрватским аргументима и упркос српској романтичарској предусретљивости према Хрватима, не треба да буде саставни део Хрватске, да Војводина може бити једино самостална државноправна јединица, да хрватски бан не може бити уједно и српски војвода, да војвођанска управа не сме бити пренета на хрватско Банско веће, да војвода Српске Војводине мора бити Србин православне вере.¹³¹ Све што је томе претходило, упућивало је српског патријарха да је преиспитивање српске благонаклоне политике према Хрватима неопходно и неизбежно. Тим пре што су сви дотадашњи српски захтеви упућени хрватској страни остали неиспуњени. На другој страни, у хрватској политичкој јавности, захваљујући извештавању *Славјанског југа*, *Südslavishe Zeitung* – а и Гајевих *Народних новина* очувано је до краја револуције и рата становиште да Хрватска првенствено мора бранити „историјско право“ и у односу на Срем и у односу на Крајину, да српска државна идеја, манифестована у Српској Војводини као засебној државноправној јединици, мора бити подређена хрватској државној идеји у функцији наводног очувања словенског јединства, остварења заједничких политичких и националних хрватско-српских интереса, југословенске оријентације

¹²⁹ За Хрвате је то постало политичка потреба годину дана раније, усвајањем „основе закона о мађарском језику и народности“ на Угарском сабору којим је територијално јединство Хрватске сведено на три кајкавске жупаније, без излаза на море и са латинским језиком као службеним (Ј. Шидак, *Студије из хрватске повијести ...*, 16).

¹³⁰ Напротив. Срби су прву политичку странку на простору Хрватске основали тек 1881, црквено-просветну аутономију, сличну оној која је законски гарантована на Угарском сабору још 1868. године, остварили су на Хрватском сабору тек 1887. године, а српску аутономну област, у оквиру Хрватске, тражили су конкретно, јавно и прецизно, тек крајем 1910. и почетком 1911. године и то са средиштем у Глини. Ово питање је тада покренуто поводом планова о преуређењу Загребачке жупаније, мада је било и оних (Грга Тушкан) који су сматрали да је ова идеја много старија и да се износи још од 1868. године, када су Србима наводно дата извесна обећања у том смислу. (В. Крстић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848-1914*, Београд 1995, 531-532; Д. Микавица, *Српско питање на Угарском сабору 1690 – 1918*, Нови Сад 2011, 151-152).

¹³¹ В. Крстић, *Историја српске штампе у Угарској 1791 – 1914*, Нови Сад 1980, 83-84.

хрватског и српског покрета.¹³² У *Славенском југу* писано је како не треба зазирати ни од какве хрватске супремације¹³³, док је Георгије Стојаковић још убедљивије иступао у корист хрватске политике изјашњавајући се у прилог приступању Српске Војводине – хрватској Троједници и оправдавајући пред српском јавношћу овај став чињеницом да би на тај начин број Хрвата и Срба у Славонији, Хрватској, Војној граници и Војводини био изједначен, приближно по 950. 000 на свакој страни и тако постао „славенски елеменат двапут јачи од туђег.“¹³⁴ „Туђе и своје“, при том, остало је у домену подразумевања у којем је улога туђина намењена Мађарима и Немцима, док је Хрватима а ргог осигурано место на словенској, српској, солидарној и братској страни. На тај начин чињени су кораци у правцу непромишљеног подржавања хрватске државно-правне индивидуалности у односу на Угарски сабор и Бечки двор и на штету српске националне политике. Посебно значајан допринос у правцу учвршћења српско-хрватског савезништва дали су сви они Срби који су доживљавали као блиске и истоветне политичке ставове хрватских демократа којима није била страна идеја да је 1848. године „умрло илирство, а оживело хрватство“¹³⁵, а реч је о уређивачко-сарадничком кругу око хрватског *Славенског југа*¹³⁶. Чланци које је потписивао у хрватској штампи Србин, Георгије Стојковић, настојали су доказати како је једино сигурно упориште за српску политику у савезу са Хрватима и да једино савез са Хрватском може гарантовати „да се војводина не би данас – сутра у друго нешто слила и да се политично биће њено за вјечита времена обезбиједи, да ју први ветар покосити не би могао“... У овој штампи је истовремено посебно оштро критиковано писање патријарховог *Позора* и навођени ставови којима је уверавано јавно мњење да Србима од Хрвата не прети никаква опасност: „Штета је дакле било онако мајсторисати и хуку буку у вјетар дизати, као да ће нам Хрвати латинску писменицу наметнути и чак у црквене књиге наше увести. Јер кад нам ни Мађари у Мађарској нису могли отети ћирилску азбуку, који су и силнији од Хрвата и прави силеције били, и који нису никакве уговоре ни договоре с нама чинити хтјели, како би нам то могли учинити слабији Хрвати ...“¹³⁷

И док су угледни Срби у хрватским новинама оправдавали хрватско-српску сарадњу, у кругу око бана Јелачића до завршетка рата, није било одступања у дефинисању хрватских националних приоритета и крајњих циљева српско-хрватског савезништва. Само у изузетним, ратним искушењима, као што су била она из марта 1849. године, када је аустријска царска војска трпела поразе на централном ратишту у Мађарској, бан Јелачић је показивао спремност да се најави попуштање српским захтевима сугеришући генералу Мајерхоферу да се заложи за то да Српска Војводина добије границе и да се у њој повери привремена управа српском

¹³² В. Крестић, *Историја српске штампе у Угарској 1791-1914*, Нови Сад 1980, 83.

¹³³ *Славенски југ*, б. листопада 1849, бр. 158.

¹³⁴ *Народне новине*, 26. листопада 1849, бр. 176.

¹³⁵ Ј. Хорват, *1848*, Загреб 1934, 3, 7,

¹³⁶ Мисли се на Мојсија Георгијевића, Богдана Куретића, Максима Прицу, Данета Станисављевића, Огњеслава Угјешеновића, Милорада Медаковића, Светозара Милетића, Ђорђа Стојаковића (В. Богданов, *Хрватска љевича у годинама револуције*, Загреб 1949, 8).

¹³⁷ Исто, 403.

патријарху, али чим је у току априла и маја исте године, српска војска поражена у Бачкој и Банату¹³⁸, од ових планова се одустало. С друге стране одговарала му је и српска опозиција патријарху Рајачићу која се надала (крајем маја 1849) да ће се управо захваљујући хрватском бану Јелачићу, који је прижељкивао да постане и српски војвода, „барјак србско-хрватскиј скорим временом на границама Војводовине ... победоносно и весело вити.“¹³⁹ Као и на почетку српског покрета, веровали су у његово родољубље, приврженост словенству, жалили му се због бројних неправди које су им учињене, тражили његово заузимање за одређивање граница Српске Војводине, реорганизацију народне управе у њој, сазивање народне скупштине која би изабрала новог војводу Војводовине. Опредељујући се против српског патријарха и вођства црквене јерархије, изабрали су – хрватског бана. Да би простор за српско-хрватску сарадњу учинили што већим и поузданијим нису критиковали идеју о хрватском „државном праву“, територијалну целокупност „хрватских земаља“, граничарску лојалност хрватском бану и једино су, заузврат, покушавали да стекну хрватску подршку Српској Војводини, у контексту одлука донетих на Мајској скупштини, и макар начелну могућност постизања политичке равноправности два словенска народа који су ратовали на истој, продинастичкој и противмађарској страни.

Политичким деловањем бана Јелачића, одлукама Банског већа и Хрватског сабора потврђено је да српски политички и национални интереси не могу бити оствариви уколико се одлука о њима препусти хрватској страни. Свест српских црквених, световних и либерално - демократски опредељених политичких првака¹⁴⁰ о крајње негативним консеквенцама њиховог неограниченог поверења у бана Јелачића, Хрвате, хрватски народни покрет, Хрватски сабор и друге институције, уследила је прилично касно, а романтична, свесловенска представа о „народном бану“ и корисној политици хрватско-српске сарадње делимично је нарушена тек онда када је услед мађарског бомбардовања Јелачићеве војске у Новом Саду, са Петроварадинске тврђаве, град сасвим изгорео. У Кулмеровом одговору на Јелачићево писмо (3. јула 1849) може се закључити каква је суштина њиховог мишљења о Србима, представницима српске политике, српском патријарху и Српској Војводини: „ ... За Војводину не постоји симпатија, њу су само умјетно створили бунтовници и пролетери у фраку, а патријарх је подупире ради свога одржања и честољубља. Све што није Србин, с правом неће ништа да зна о пројектираној Војводини и све ће прије покренути, него да подноси управу под утјецајем нетолерантних и сурових рацких попова и цинцара. Да сам ја у оном крају,

¹³⁸ Главкомандујући српске војске био је тада генерал Кузман Теодоровић, некада официр у Јелачићевом штабу, а гроф Албер Нужан као командант јаког корпуса хрватске и српске војске повукао се без борбе из Сомбора у Барању допустивши тако мађарски продор под Перцеловом командом према Новом Саду, Петроварадину, Србобрану.

¹³⁹ С. Гавриловић, *Хрватски бан Јосип Јелачић и Српска војводина 1848-1849*, 73.

¹⁴⁰ Либерално-демократски опредељени Срби органзују се још од маја 1848. године и делују у оквиру Кола српске младежи, касније Друштва српског напретка. (В. Крстић, *Друштво српског напретка*, Зборник Матице српске за историју 22, Нови Сад 1980, 156-157; С. Гавриловић, *Срби у Хабсбуршкој монархији*, 146-147; Д. Микавица, *Политичка идеологија Светозара Милетића*, 148).

ја бих од тога учинио животно питање, па бих се радије иселио него да фукара влада нада мнош. Прост српски народ је добар. Али попови с ријетким изнимкама све што је литерат, до зла бога је лоше. Патријарх је увијек био честохлепан глупан, окружен самим бунтовницима. Ја нисам био споразуман с његовим именовањем за царског комесара, то је Мајерхоферово дјело. Ако тако остане, имат ће влада великих неприлика. Против српских тенденција које су неспојиве с јединством Аустрије, треба одмах сада, код окупације тамошњих крајева, одлучно иступити“...¹⁴¹ У оваквом размишљању хрватски бан Јосип Јелачић предлагао је цару Францу Јозефу да управу у цивилним деловима Српске Војводине одузме из Рајачићевих комесарских руку и то је учињено¹⁴², а бану Јелачићу, као команданту царске Јужне армије, поверено је да на подручју Српске Војводине спроведе привремену цивилну и војну организацију.

И после тога, у обраћању српском народу, патријарх Рајачић је поновио уверење да ће управо под Јелачићевим „штитом“ српски народ стећи своју Војводину и свог војводу.¹⁴³ Уместо тога, уследило је ново супростављање око питања Срема, при чему је хрватски бан напомињао српском патријарху да у Срему остаје на снази жупанијска управа објашњавајући овај став оправдањем да Срем нису, за разлику од Баната и Бачке, Мађари покорили и да је жупанијска управа у Срему потчињена њему, као бану Троједне краљевине, да одлуке Мајске скупштине у том сегменту нису одобрене и потврђене од стране цара, да не признаје „отцепљење“ Срема од Хрватске и Славоније као пример политичког савезништва Српске Војводине и Хрватске санкционисаног одлукама Хрватског сабора из претходне године. Српско – хрватска неслагања у питању припадности Срема настављена су и током августа, када је патријарх отишао у Беч. Али чак и на скупштини сремске жупаније, већина се изјаснила у прилог одлука донетих на Мајској скупштини. Јелачићев жупан Иван Дубравај приморан је у то време да одступи и за вођење жупанијских послова изабран је „Управљајући одбор“ у којем је већина била блиска патријарху Рајачићу и на челу са Јованом Стојчевићем, некадашњим судијом Великог сремског суда, који је било близак Бану Јелачићу. Незадовољан улогом Одбора, Јелачић га је укинуо (30. августа) и сву власт пренео на Стојчевића који је учинио све што је могао како би остварио важне циљеве Банове политике на овом простору, а то је значило да потчини Срем Хрватској, уклони све тековине српског покрета и распусти народне одборе као органе власти Српске Војводине. Војвођанско правитељство у Земуну приклонило се Бану док је овај био у Срему да би се лојалности српском патријарху вратило одмах после његовог одласка. Смисао тадашњих Рајачићевих политичких напора састојао се у томе да на све начине приволи Бечки двор да призна Српску Војводину за засебну круновину и да се тек потом народ у њој одлучи да ли ће са неком другом круновином ступити у политички савез.

¹⁴¹ В. Богданов, *Друштвене и политичке борбе ...*, 357.

¹⁴² 11. јула 1849. године.

¹⁴³ J. Thim, III, 872; J. Радонић, *Патријарх Јосиф Рајачић и Ђуро Рукавина*, 237-238.

Победом руске војске и контрареволуционарне политике над снагама мађарске револуционарне власти стекли су се услови да Бечки двор решава питање државног уређења у складу са својим интересима, не водећи много рачуна о жељама и захтевима народа и војске који су се нашли на његовој страни. Једну од кључних одлука за јужноугарске Србе представљало је Царско решење о конституисању круновине под називом Војводство Србија и Тамишки Банат. Ово решење није у потпуности одговарало ни Србима ни Хрватима. Срем, подељен између Војводства и Хрватске, остао је један од камена спотицања између представника хрватске и српске политике у Хабзбуршкој монархији. То се најбоље могло видети у Хрватском сабору, на чије сазивање се чекало дуже од једне деценије. Непосредно уочи почетка његовог рада обновљени су српско-хрватски спорови у којима се војвођанско питање као и питање политичке равноправности Срба и Хрвата у Хрватској и Славонији поставило као тема од историјског значаја за правнополитички положај оба народа у Хабзбуршкој монархији.

HOPELESS UNION. SERBO-CROATIAN RELATIONS AND VOJVODINA ISSUE 1848-1868 (1)

Summary

Since 1848, the national revival in politics of Prečani Serbs had the nature of struggle for achieving collective and civil rights, as opposed to the efforts of the Hungarian political elite to ensure the primacy of the principle regarding the national independence, territorial integrity, and supremacy of a political nation in the territory of Hungary, in relation to other non-Hungarian nations. While the secular and ecclesiastical representatives of Serbs, Serbian deputies in the Croatian Parliament, and Serbian border guards tried repeatedly and unsuccessfully to achieve political and social interests in the genuine cooperation and equal alliance with the Croats, Croatian institutions and Croatian political leaders, backed by the absolute authority Ban Jelačić, managed to take advantage of the trust of the Serbian people solely in service of Croatian national policy, in order to achieve the goals which were the essence of the ideological and political construction of the Croatian national and historical right. Two different and essentially mutually contradictory state and national ideas of two Slavic nations, at the time of the Revolution from 1848 to 1849, were the most expressed in relation to the Vojvodina issue.

Keywords: Serbs, Croats, Josip Jelačić, patriarch Josif Rajačić, Ilija Garašanin, Serbia, Hungarians, Croatian Parliament, the Serbian Vojvodina.